

Recerca per la pau des de Filosofia de batxillerat

**Recerca per la pau
des de Filosofia de batxillerat**

Juliol del 2012

Document elaborat pel grup de treball format per:

Carme Alfaro
Àngels Baldó
Jesús Gómez
Susanna Sigiran
Anna Uribe
Nuria González (coord.)

Agraïm la col·laboració de:

Dolors Alcántara, professora de Filosofia a l'IES Les Termes, de Sabadell
Pepe Beúnza, activista per la pau i la noviolència
José Luis Gordillo, del Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials de la UB
Carme Panchón, del Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació de la UB

Aquest document i altres recursos per a la recerca es troben disponibles a:

<http://recercapau.ub.edu/>

Aquesta obra està subjecta a la llicència Creative Commons 3.0 de Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades.

Podeu consultar la llicència completa a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Disseny i maquetació: exlibris, sccl

Amb el suport de:



Sumari

Presentació.....	5
La recerca per la pau	6
Què entenem per «educació per la pau»	7
La recerca com a estratègia d'educació per la pau	8
La recerca com a oportunitat d'integració curricular de l'educació per la pau	9
L'especificitat de la recerca filosòfica.....	11
Temes de recerca en Filosofia i Ciutadania.....	13
Temes de recerca en Història de la Filosofia.....	17
Propostes per al treball de recerca de batxillerat.....	20
El problema del perdó de les víctimes cap als perpetradors després de l'Holocaust en la literatura concentracionària	20
La construcció de l'enemic en els mitjans de comunicació	20
Salut i gènere: la violència obstètrica	21
Violència lingüística: quan les llengües moren.....	21
Consumisme: violència estructural o responsabilitat individual?.....	22
Utopies i atopies	22
Viure bé, viure sense por: d'Epicur a Bauman.....	23
Darwin i l'empresa: competició o cooperació?	23
Publicitat i masclisme	24
Mary Wollstonecraft (<i>A Vindication of the Rights of Women</i>). El discurs sobre la desigualtat de gèneres en la Il·lustració del XVIII.....	25
Hannah Arendt: <i>Eichmann a Jerusalem. Un informe sobre la banalitat del mal</i>	25
Gestió de la diversitat cultural	26
Una aproximació a l'obra <i>El malestar en la cultura</i> , de S. Freud.....	26
Fanatisme i esport.....	27
Convivència amb l'islam	28
Els somnis de la Il·lustració i les institucions internacionals actuals	28
La filosofia de Mafalda.....	29
Seguretat humana	29
Claus en la implementació de recerques per la pau	30
Abans de la recerca: motivar.....	30
L'inici de la recerca: definir la qüestió que s'ha de resoldre	31
Durant la recerca: diversificar les tècniques i les fonts d'informació.....	32
L'última fase de la recerca: comunicar els resultats.....	33
Dificultats en la recerca per la pau	34
Per concloure, algunes experiències.....	35
«L'actualitat com a motivadora de recerques», per SUSANNA SIGIRAN.....	35
«La recerca incideix en la posició inicial de l'estudiant», per JESÚS GÓMEZ	36
«Una metodologia original. La creativitat a l'hora d'obtenir la informació necessària per a la recerca», per ANNA URIBE	36
«La recerca es va transferir al centre: activitats de sensibilització al centre», per ÀNGELS BALDÓ.....	37
«La recerca enceta un camí professional», per CARMEN ALFARO	37
«Una proposta de recerca per a la pau en col·laboració amb ONG», per DOLORS ALCÁNTARA	38
Bibliografia.....	40
Glossari	41
Annex. Educar per la pau en el batxillerat	44

Presentació

Aquest document és fruit de les trobades d'un grup de treball integrat per professorat de Filosofia de batxillerat que, al llarg del curs 2011-2012, ha explorat les possibilitats de recerca del jovent en la construcció de la pau i el seu potencial educatiu tenint en compte les vinculacions de l'assignatura de Filosofia de batxillerat amb l'educació per la pau.

Des del curs 2005-2006, la Universitat de Barcelona convoca el Premi de Recerca per a la Pau per a treballs de recerca de batxillerat, impulsat per l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) i la Fundació Solidaritat UB, en el marc del programa PAULA, amb la finalitat de promoure l'educació per la pau en les diferents modalitats de batxillerat. Hi poden optar els treballs que abordin alguna qüestió relacionada amb la cultura de la pau —és a dir, els coneixements, els valors i les habilitats que contribueixen a l'avenç dels drets humans i de la sostenibilitat— o relacionada amb la reducció de les diferents formes de violència, tant a escala local com global.

Any rere any, els treballs que hi participen posen de relleu l'interès de l'alumnat per aquests temes malgrat la complexitat de la recerca en aquest àmbit. Tot i aquesta motivació inicial, però, sovint no s'explota el potencial de la recerca, especialment en relació amb la formació del pensament crític i l'educació en valors, bé per desconeixement dels temes, bé perquè no es planteja la dimensió ètica i social de la recerca, que sí que és present en el currículum. Es desaprofita també, doncs, l'oportunitat d'incidir en l'educació per la pau i en els drets humans. Així mateix, als treballs s'aprecien dificultats a l'hora de formular qüestions de recerca originals, pròpies, i metodologies que permetin al jovent fer recerca en aquests àmbits i experimentar un procés més personal, que vagi més enllà de la ressenya d'anàlisis elaborades per altres.

Arran d'aquestes inquietuds, durant el curs 2009-2010 l'equip del programa PAULA va elaborar un material en què es plantejaven qüestions i estratègies de recerca en l'àmbit de la pau i dels drets humans, que poguessin dur a terme estudiants de batxillerat. Es tractava bàsicament de suggerir idees i diversificar metodologies per tal que posteriorment l'alumnat, amb el suport del professorat tutor, concretés el seu projecte de recerca.

El curs 2010-2011 es va organitzar un seminari en què es va contrastar aquest enfocament de la recerca amb professorat de batxillerat. A més, es van mantenir trobades amb diverses ONG per plantejar-los la possibilitat de proposar recerques que pogués dur a terme jovent de 16-17 anys i que, alhora, tinguessin alguna aplicació en l'entitat i, així, poguessin esdevenir projectes d'aprenentatge servei.

Van participar en el seminari principalment docents de filosofia, i, una vegada finalitzat, des del programa PAULA es va proposar una reunió per aprofundir en el potencial didàctic de la recerca filosòfica per a l'educació per la pau. Arran d'aquesta proposta es van mantenir diverses reunions que van permetre definir el projecte del grup de treball, centrat específicament en la recerca per la pau des de l'assignatura de Filosofia de batxillerat.

En aquest document hi trobareu una relació d'alguns dels nombrosos temes que connecten les matèries de Filosofia amb la cultura de la pau, i una vintena de propostes per abordar alguns d'aquests temes a través del treball de recerca de batxillerat. Les trobades del grup s'han caracteritzat per l'intercanvi d'inquietuds i de sabers, alguns dels quals estan sistematitzats en diferents apartats.

Finalment, cada membre del grup comparteix una experiència entorn de la recerca en temes de pau i de violència, amb la intenció que permetin il·lustrar i clarificar algunes de les idees exposades en els apartats anteriors.

La recerca per la pau

L'expressió *recerca per la pau* vol posar de relleu la dimensió ètica dels treballs de recerca que elabora l'alumnat de batxillerat, amb la constatació que la cultura de la pau i la cultura de la violència emergeixen durant el procés d'investigació, incideixen en la seva orientació i condicionen els resultats.

Tota recerca implica un procés continuat de presa de decisions que indefectiblement estan condicionades per les idees prèvies i pels valors i sentiments de les persones que l'elaboren. I és que, quan la recerca tracta temes que afecten la relació de les persones amb elles mateixes, amb els altres o amb l'entorn, es desvetllen aprenentatges previs que són clau en l'educació per la pau: els models de societat que s'han interioritzat, les percepcions personals del sistema social, les actituds interioritzades envers aquests temes... La competència en recerca requereix tenir consciència d'aquest substrat per poder distanciar-se'n, posar en qüestió les pròpies predisposicions i contrastar-les amb les noves dades per guanyar, així, objectivitat.

El fet que emergeixin aquests sabers previs, lluny de ser un handicap, és una oportunitat tant per l'objectiu del treball de recerca de batxillerat —la formació de la competència en recerca— com per incidir en els valors, de manera que les noves informacions, les anàlisis i les vivències que comporta una recerca contribueixin a l'educació per la pau de l'alumnat.

Tot i que, segons Grasa (2010), en l'àmbit acadèmic l'expressió *recerca per la pau* ha de referir-se únicament a la recerca sobre els conflictes armats i els processos de construcció de la pau, des de la perspectiva de l'educació per la pau l'abast temàtic dels treballs és molt més ampli. Des d'un punt de vista genèric, la recerca per la pau en l'àmbit educatiu té les característiques següents:

- Objecte** En relació amb els temes, aborda qüestions o esdeveniments relacionats amb la **pau** o amb les diferents formes de violència: directa, estructural i simbòlica.¹
- Finalitat** Un dels propòsits és la **cerca d'alternatives** a la violència (dominant, d'altra banda, al món contemporani) i l'enfortiment dels sabers (coneixements, costums, habilitats, valors, actituds...) que conformen una cultura de pau que, malgrat ser minoritària, també és present en la nostra societat. Es pretén contribuir a la cerca i a la fonamentació d'alternatives, coherents amb la noviolència, que permetin l'avenç dels drets humans.
- Interdisciplinarietat** És una **recerca interdisciplinària**, no exclusiva d'una determinada branca del saber, que integra la reflexió ètica. En paraules de Grasa, és un «context per a la recerca» abordable des de múltiples disciplines.
- Globalització** Vincula les dimensions local i global cercant les relacions entre les problemàtiques d'una comunitat específica i les situacions d'altres col·lectius o territoris, inclosos els propis, atesa la interdependència dels éssers humans en el planeta.
- Alteritat** Preveu diferents punts de vista des del respecte a l'alteritat i la noció d'igualtat dels éssers humans.
- Identitat** Conclou amb reflexions personals fruit de la recerca, que porten a un posicionament argumentat i a un compromís, aprofundint en l'autoconeixement i en el desenvolupament de la pròpia identitat.
- Transferència** És desitjable que el treball de recerca inclogui el plantejament d'alternatives per incidir en la problemàtica des de l'entorn proper, i així concretar els plantejaments en allò que és possible i necessari. En aquest sentit, les iniciatives i campanyes impulsades per ONG poden ser un recurs valuós.

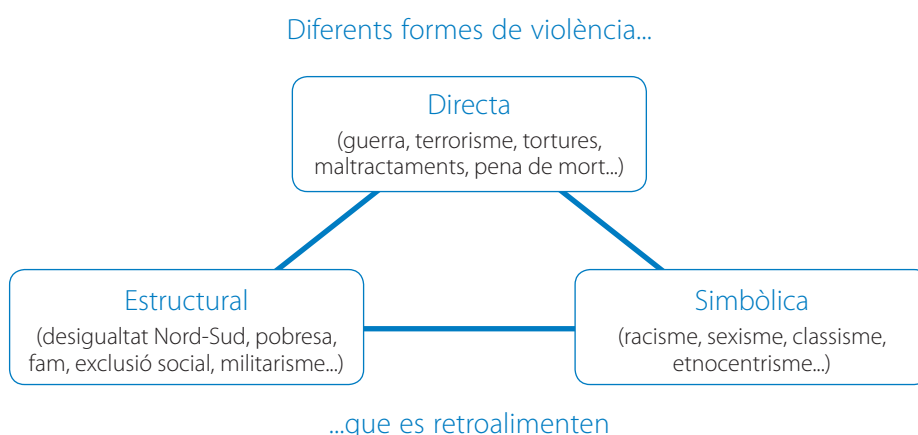
1. Vegeu les definicions del glossari (pàg. 41 d'aquest document).

Què entenem per «educació per la pau»

Amb l'expressió *educació per la pau* fem referència a una de les finalitats de l'educació: promoure aprenentatges que facin possible la pau, entesa com aquella situació social que permet el benestar i el desenvolupament humà ple per a totes les persones, i que a nivell personal es caracteritza per una convivència saludable i generadora de benestar amb un mateix, amb els altres i amb l'entorn que habitem i compartim.

En definitiva, *educació per la pau* no fa sinó accentuar, destacar les finalitats de l'educació posant de relleu el model de societat a què el procés educatiu vol contribuir: una societat fonamentada en la promoció de la dignitat humana i de la sostenibilitat ambiental.

En el context actual, caracteritzat pel predomini de tot tipus de violències (directes, estructurals i simbòliques), educar per la pau suposa tant socialitzar en els sabers culturals que possibiliten la pau com treballar en el desaprenentatge de la cultura de violència interioritzada fins al moment.



Una lectura del currículum reglat des d'aquesta perspectiva revela que molts d'aquests aprenentatges, com a part del nostre bagatge cultural, es troben recollits en els objectius, continguts i criteris d'avaluació de les diferents etapes educatives, inclòs el batxillerat.² Els projectes educatius compromesos amb la pau expliciten aquestes finalitats educatives, les converteixen en objectius d'aprenentatge, programen activitats per assolir-les i cerquen la coherència de la resta del currículum amb la cultura de la pau.

Sabers culturals cap a la pau

Assertivitat	Democràcia	Intel·ligència emocional
Autenticitat	Diàleg	Noviolència
Confiança	Dignitat	Pensament crític
Consens	Drets humans	Pluralitat
Convivència	Emancipació	Proactivitat
Cooperació	Empatia	Prosocialitat
Coresponsabilitat	Equitat	Resolució de conflictes
Creativitat	Inconformisme	Sostenibilitat

2. Vegeu els annexos.

La recerca com a estratègia d'educació per la pau

La xarxa IRES ha desenvolupat àmpliament el potencial de la recerca com a mètode didàctic emmarcat en l'aprenentatge constructiu, el coneixement sistèmic i la pedagogia crítica.³

Es tracta d'una estratègia didàctica basada en les metodologies actives i centrada en l'alumnat, que esdevé autor de la recerca mentre que la tasca docent consisteix en la tutoria i l'acompanyament en l'elaboració del treball.

El treball de recerca ha de partir dels interessos personals de l'alumne.⁴ Quan aquests interessos s'orienten a les qüestions de pau i de violència, resulten idonis per generar un aprenentatge vivencial, connectat amb la realitat de l'estudiant i, per tant, competencial: transferible a l'exercici de la ciutadania.

En general, l'alumnat cursa el batxillerat durant l'adolescència, una etapa vital crítica en la formació de la identitat, les concepcions sobre el món, sobre els altres i sobre un mateix. En aquest sentit, la recerca és ideal per promoure l'educació per la pau i pels drets humans. En concret, el treball de recerca permet:⁵

- Aprendre a qüestionar la realitat desenvolupant actituds crítiques i inconformistes⁶ que es mantinguin durant tot el procés de recerca.
- Aprendre a informar-se i a processar la informació per elaborar conclusions pròpies i fonamentades.
- Formar opinions argumentades sobre les problemàtiques anant més enllà de la sensibilització, per reforçar les actituds compromeses i els valors de la cultura de la pau.
- Visibilitzar, reconèixer i respectar l'altre apropant-se a les persones i/o als col·lectius que es perceben com a diferents.
- Desconstruir les diferents formes de violència simbòlica tot desvetllant les manifestacions de la violència que, per quotidianes, passen desapercebudes, i les que es consideren inevitables, necessàries, inherents a la nostra condició humana o social.
- Alimentar la curiositat per aprendre, per saber-ne més, per obrir nous àmbits de coneixement.
- Promoure el compromís amb la pau durant els estudis universitaris i, posteriorment, en l'exercici professional.

3. PORLÁN, R., A. RIVERO, A. i R. MARTÍN (1997).

4. Segons recull el Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de batxillerat.

5. Bona part d'aquestes idees provenen de les aportacions del professorat a la primera sessió del Seminari de Recerca per a la Pau, organitzat pel programa PAULA a inicis del 2011, revisades i ampliades per aquest grup de treball.

6. Respecte d'aquest aprenentatge, en el plantejament de l'educació per la pau i de la formació del pensament crític en general resulta fonamental la primera fase de la recerca, dedicada a definir la qüestió que s'ha d'investigar. En aquest sentit, cal que el professorat respecti el marge de decisió que la legislació educativa reserva a l'alumnat per tal que, amb l'acompanyament del professor, l'estudiant pugui escollir el seu tema de recerca en funció dels seus interessos i aprengui a formular preguntes autèntiques, obertes i factibles que sorgeixin de la reflexió i del diàleg.

La recerca com a oportunitat d'integració curricular de l'educació per la pau

La recerca és present en el currículum de les diferents etapes educatives. A infantil, esdevé la principal estratègia didàctica, fins al punt que dues de les tres àrees que es treballen s'identifiquen amb el terme *descoberta*: descoberta d'un mateix i dels altres i descoberta de l'entorn. A les etapes obligatòries, el desenvolupament (primària) i assoliment (ESO) de les competències bàsiques d'aprendre a aprendre i de tractament de la informació suposa la inclusió, en totes les àrees, de continguts procedimentals directament relacionats amb la recerca.

A batxillerat, la competència en recerca esdevé una de les competències generals que l'alumnat ha d'assolir al llarg dels dos cursos. Aquesta competència es defineix com la «facultat de mobilitzar els coneixements i els recursos adients per aplicar un mètode lògic i raonable per tal de trobar respostes a preguntes o per resoldre problemes rellevants que encara no s'han solucionat en el nivell i en l'àmbit adequat als coneixements, destreses i actituds que es posseeixen.»⁷

Com a competència general, s'hi ha d'incidir des de totes i cadascuna de les matèries de batxillerat. A més, el treball de recerca de batxillerat s'adreça específicament a la *consolidació* d'aquesta competència i s'explicita que en cap cas «l'objectiu principal del treball és obtenir resultats científics nous», sinó que es tracta d'«aplicar un mètode lògic per a la resolució de problemes abastables que permeti l'aportació personal de l'alumnat».

D'altra banda, la legislació assenyalava que, «com que la competència és acció i l'acció es dona sovint en un context social, cal integrar **la reflexió moral i l'educació en valors** en el treball de qualsevol matèria.»

En relació amb els treballs i projectes d'etapes anteriors, el treball de recerca de batxillerat es caracteritza per una autonomia i una capacitat de decisió més grans de l'alumnat per desenvolupar-lo. Així, el tema l'ha d'escollir i acotar, en part, l'estudiant, tenint en compte que en el treball de recerca s'estan posant en marxa procediments ja apresos com a part de les competències bàsiques assolides durant les etapes obligatòries:

- Triar i acotar una àrea de recerca.
- Analitzar l'àrea de recerca per destriar allò important d'allò secundari.
- Identificar problemes i formular preguntes.
- Plantejar l'objectiu o objectius de la recerca.
- Esquematitzar el procés de treball, planificar.
- Cercar la informació adequada i processar-la.
- Proposar explicacions provisionals o hipòtesis resolutives, si escau, als problemes plantejats. Plantejar estratègies de resolució.
- Aplicar la metodologia i estratègia triades. Recollir els resultats.
- Processar i contrastar els resultats amb la informació inicial.
- Arribar a conclusions i argumentar-les.
- Si l'estratègia no ha funcionat o les conclusions són minses, ser capaç d'explicar per què i articular una estratègia més adient.
- Plasmar per escrit el treball dut a terme i exposar-lo en públic.

7. Totes les cites del currículum s'han extret del Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de batxillerat.

Per tal que aquestes tasques generin competència en recerca, és fonamental que l'estudiant sigui conscient del procés que està seguint, sigui capaç d'explicar què caracteritza un procés de recerca, disposi de capacitat de decisió sobre cada fase i pugui argumentar cada alternativa triada o descartada.

Les recerques en temes de pau i de violència permeten aprofundir en les interrelacions entre competència en recerca i educació en valors, i posen de relleu els judicis morals que es troben al rerefons de cada decisió. És un treball que permet a l'alumnat posar a prova la pròpia capacitat investigadora a través de l'elaboració de processos de coneixement a partir de *bones preguntes* o de qüestions ben formulades.

Resumint, els elements de la recerca consisteixen, bàsicament, en:

1. Fer preguntes generadores de recerca a partir d'un problema.
2. Seleccionar fonts fiables i pertinents d'informació.
3. Analitzar els elements d'investigació i formular una hipòtesi.
4. Dissenyar el treball de recerca.
5. Interpretar els resultats i les conclusions del treball de recerca.
6. Elaborar un informe del procés de recerca.

L'especificitat de la recerca filosòfica

La competència en recerca filosòfica es vincula a les capacitats següents:

- **Reflexionar críticament** tenint en compte la dimensió de l'alteritat que suposa el raonament dialògic, és a dir, el diàleg amb altres persones.
- Saber **argumentar** amb coherència els propis criteris.
- **Connectar i relacionar** els diferents coneixements per tal d'interpretar la realitat dels fets des d'una perspectiva global i integradora.

Per tal de fer efectives aquestes capacitats, seguint el propulsor del concepte de *pràctica filosòfica*, Oscar Brénifier,⁸ podem agrupar l'especificitat de la competència filosòfica en tres habilitats:

1. **Aprofundir:** identificar i analitzar en profunditat els coneixements previs.
2. **Problematitzar:** fer preguntes i objeccions que permetin mostrar els límits de les proposicions inicials per tal de millorar-les, modificar-les o eliminar-les. Es considera, des d'aquesta perspectiva, que tot enunciat és una hipòtesi plausible però no definitiva; per tant, qualsevol enunciat és susceptible de plantejar nous interrogants.
3. **Conceptualitzar:** identificar i definir termes clau per tal de clarificar un enunciat o generar noves proposicions. Es tracta de captar allò essencial utilitzant amb precisió els termes que fonamenten un discurs (fet o en construcció).

Les competències esmentades són bàsiques en la tasca docent de l'ensenyament de la filosofia i permeten treballar la reflexió, que permet entendre el significat d'una afirmació, avaluar si hi ha ambigüïtat en un raonament, considerar si determinades afirmacions es contradueixen, jutjar si una conclusió segueix necessàriament les premisses, estimar si una definició és adequada, etc.

Robert Ennis, promotor del moviment *Critical thinking*, ha estudiat en profunditat els elements clau que permeten distingir les competències filosòfiques en una recerca. Ennis⁹ estableix sis punts principals (el plantejament FRISCO: **F**ocus, **R**easons, **I**nference, **S**ituation, **C**larity, **O**verview) que detallem a continuació:

Focus (focalització: centrar l'atenció). En primer lloc, cal reconèixer l'element central: la pregunta, el problema que volem investigar i que serà l'objecte d'anàlisi. És una activitat de reconeixement i d'identificació. Seguint la terminologia clàssica, la filosofia es va iniciar per l'astorament, la curiositat, l'admiració davant de les coses que no som capaços de comprendre completament.

Reasons (raons). Es tracta de simular o aportar proves a favor o en contra de l'element de recerca. Les raons són els elements bàsics que serviran a l'argumentació.

Inference (inferència). En una tasca filosòfica és imprescindible saber argumentar el propi discurs de manera coherent i sense contradiccions. Els arguments correctes permeten oferir conclusions per avançar amb seguretat cap a les decisions interpretatives del problema. La inferència no és la conclusió sinó el procés argumentatiu que genera la conclusió, valorant i posant a prova les diferents premisses i alternatives plausibles.

8. BRÉNIFIER, O. (2005).

9. ENNIS, R. (1996).

Situation (situació: context, circumstàncies). La situació inclou tots els elements implicats en el problema i relacionats amb coneixements, emocions, prejudicis, relacions de grup... Inclou les relacions socials immediates o llunyanes: família, governs, institucions, religions, llocs de treball, veïnat... Són elements que cal tenir en compte en l'anàlisi de la problemàtica filosòfica a què es fa front.

Clarity (claredat). En el decurs del treball cal definir i delimitar amb precisió els termes emprats per tal d'evitar possibles confusions. Implica, doncs, l'esforç d'ajustar al màxim els conceptes fins a obtenir la màxima univocitat per esvair la possibilitat d'equívocs, vaguetats o ambigüitats en les conclusions finals de la recerca.

Overview (revisió). Es tracta de l'*enumeració* cartesiana que proposa una comprovació constant dels descobriments i de les conclusions per tal de verificar que s'avança de manera segura i que el coneixement es construeix fonamentadament.

Temes de recerca en Filosofia i Ciutadania

La matèria de Filosofia i Ciutadania té per objectius, entre d'altres:

1. Adoptar una actitud de respecte vers les diferències i una actitud crítica davant de qualsevol discriminació social i de la seva justificació.
2. Valorar la capacitat normativa i transformadora de la raó per construir una societat més justa en la qual hi hagi una veritable igualtat d'oportunitats.
3. Consolidar i fonamentar teòricament la competència social i ciutadana exercida en democràcia.
4. Desenvolupar una consciència cívica, crítica, autònoma i compromesa amb la construcció d'una societat democràtica, justa i equitativa, basada en el compliment dels drets humans, de la convivència pacífica i de la defensa de la natura.

Aquests objectius es poden treballar a través dels diferents continguts prescrits per la matèria. A més, els continguts comuns a tots els blocs reforcen aquesta orientació dels aprenentatges cap a l'educació per la pau:

- Racionalitat, empatia i respecte crític envers els plantejaments aliens, individuals i col·lectius.
- Autonomia personal i sentit de la responsabilitat a l'hora de prendre decisions i d'actuar, assumint una visió crítica vers qualsevol forma d'injustícia i de discriminació.
- Posició crítica envers els valors, normes i actituds contràries als drets humans, la convivència pacífica i la defensa de la natura.

Els criteris d'avaluació també reforcen l'orientació cap a l'educació per la pau. En el desenvolupament del pensament crític, cal:

5. Raonar amb **argumentacions** ben construïdes, fer **anàlisis crítiques** i elaborar una reflexió adequada en relació amb els coneixements adquirits.
6. Exposar argumentacions i elaborar textos propis en els quals s'aconsegueixi integrar les diverses perspectives i s'avanci en la formació d'un **pensament autònom**.
7. **Obtenir informació** rellevant per mitjà de diverses fonts, elaborar-la, contrastar-la i utilitzar-la críticament en l'anàlisi de problemes filosòfics, sociològics i polítics.

Apuntant a valors i habilitats per a la convivència i la participació ciutadana, cal:

8. Fer servir i valorar el **diàleg** com a forma d'aproximació racional al coneixement i com a procés intern de construcció d'aprenentatges significatius, reconeixent i practicant valors intrínsecs del diàleg com el respecte mutu, la sinceritat, la tolerància i, en definitiva, els valors democràtics.
9. Conèixer i valorar la naturalesa de les accions humanes en la mesura que són **lliures, responsables, normatives i transformadores**.

Fent referència a continguts precisos d'educació per la pau, cal:

10. Comprendre i valorar les idees filosòfiques que han contribuït, en diferents moments històrics, a definir la categoria de ciutadà i de ciutadana, des de la Grècia clàssica fins a la **ciutadania global del món contemporani**, posant un èmfasi especial en l'etapa de la Il·lustració i en la fonamentació dels **drets humans**.
11. Assenyalar les diferents teories sobre l'origen del poder polític i la seva legitimació identificant les que fonamenten l'estat de dret i la democràcia, i analitzar els models de participació i d'integració en la complexa estructura social d'un **món en procés de globalització**.
12. Reconèixer i analitzar els **conflictes latents i emergents** de les complexes societats actuals, els seus assoliments, dificultats, canvis i reptes més importants.

Tot seguit hi ha alguns dels temes que, en relació amb cada bloc de contingut, poden donar lloc a treballs de recerca per la pau.

El saber filosòfic

- Caracterització de la filosofia com a activitat de coneixement, diferent de la ciència, de la religió i del coneixement ordinari
- Reconeixement i valoració de la racionalitat teòrica i pràctica de la filosofia en relació amb el coneixement, la veritat i els valors
- Identificació i plantejament d'alguns problemes fonamentals de la filosofia i de les seves principals solucions, com ara qüestions relatives a la realitat, al coneixement, a la veritat, a l'ésser humà o al seu comportament
- La legitimació científica de determinades violències (racisme, sexisme, etc.) entre els segles XIX i XX. La legitimació antropològica de la desigualtat. El nazisme i la ciència
- El darwinisme social: el model d'Émile Gautier (cooperació) i el model d'Herbert Spencer (competència)
- L'altruisme en diferents religions. Comparació entre l'altruisme fonamentat en la religió i l'altruisme laic
- L'apropament a l'islam a través de la filosofia islàmica. Extrapolable a d'altres: filosofia xinesa, africana, jueva, etc.
- La filosofia, en tant que activitat crítica, com a prevenció per als prejudicis que poden servir de justificació de la violència
- La diferència religiosa com a justificació per a la violència: la guerra santa, les croades, la conversió d'indígenes, la guerra justa, etc. Anàlisi de discursos polítics contemporanis fonamentats en la religió
- La identificació de fal·làcies en els discursos polítics actuals. La lògica aplicada sobre discursos que justifiquen la violència: guerra, esclavisme, terrorisme d'estat, etc.
- La violència i el masclisme en els refranys populars. La pau en els refranys populars
- Els prejudicis i els clixés presents en l'entorn: què hi ha de veritat? Fonamentació de per què són nocius, per què hem de posar-los en qüestió
- Qui som nosaltres i qui són els altres en relació amb la memòria històrica de la immigració?
- La concepció de guerra, pau, dignitat humana, identitat, alteritat, altruisme i justícia, en diferents moments de la història del pensament occidental
- Les arrels del concepte de *dignitat humana*. Existeix el concepte abans de la Il·lustració?
- La filosofia actual i els problemes socials. Què opinen els filòsofs de la crisi, de les relacions de gènere, de la desigualtat?
- La vida sense por: Epicur, Baumann, Hessel
- La validació de determinats aforismes: «Només mereix la llibertat qui sap conquerir-la?» (Goethe, Faust)
- Els valors: la identificació de postures morals universalistes i relativistes en els discursos actuals
- Els tipus i les causes de la violència. Comparació de situacions d'esclat de violència per corroborar la hipòtesi segons la qual perquè es produeixi un fenomen violent ha d'haver-hi una combinació prèvia de les tres formes de violència: estructural, directa i simbòlica
- La postguerra com a fenomen de violència. La vivència de la por en aquests períodes i el valor de la recuperació de la memòria històrica

L'ésser humà: persona i societat

- Descripció de la dimensió biològica i sociocultural de l'ésser humà, entenent que les nostres capacitats naturals es desenvolupen en societat i es modelen culturalment
- Caracterització de la relació lingüística i simbòlica de l'ésser humà amb el món
- Explicació d'algunes concepcions filosòfiques sobre l'ésser humà i sobre la polèmica que comporten, i plantejament crític del concepte de *persona* amb les seves implicacions de caràcter legal i moral
- La gestió del conflicte en diferents cultures
- El sexe i el gènere
- Diferents nivells de violència en l'anomenada violència de gènere
- L'etnocentrisme: diferents tipus d'etnocentrisme. Es pot evitar?
- Els referents morals de la Declaració Universal dels Drets Humans. És realment universal?

- L'educació com a eina de pau: Rousseau
- La violència i l'ésser humà: és inherent a nosaltres?
- La violència simbòlica: estudi de diferents tipus
- El llenguatge i la violència simbòlica: l'ús genèric del masculí, els eufemismes, etc.
- La influència dels mitjans i els discursos publicitaris en la violència simbòlica
- La ciutadania: tothom és ciutadà? Qui no ho és?
- El concepte de *dignitat humana* és universal?
- La visió indígena del «bon viure»
- El gen egoista

L'acció: llibertat i responsabilitat

- Descripció de l'acció humana, tipus i característiques. Reconeixement del problema de la llibertat i del determinisme
- Caracterització de l'acció moral i de l'acció racional, anàlisi dels seus fonaments. Plantejament de la responsabilitat en contextos normatius, legals i morals
- Explicació d'algunes teories ètiques en relació amb els ideals de felicitat i justícia, i la polèmica que comporten
- El consumisme: violència estructural o responsabilitat individual?
- La història dels moviments no violents
- La construcció de la resiliència
- Els elements socials que condicionen l'acció individual. La pressió social i l'opinió pública com a pretext per renunciar a la llibertat
- La tercera antinòmia de la raó pura: és possible la llibertat humana en un món explicat per una ciència determinista?
- La llibertat i l'explicació científica de la conducta humana i la personalitat: psicoanàlisi, genètica, neurologia
- El col·laboracionisme civil en sistemes totalitaris
- La coresponsabilitat davant de la violència estructural: consum responsable
- El banc dels aliments: hi ha aliments per a tothom?
- Democràcia i descontent: què votem quan no estem d'acord amb cap de les opcions polítiques que es presenten a unes eleccions? Moviments socials alternatius
- Les vinculacions de la pau, la felicitat i la justícia a *Un món feliç*, d'Aldous Huxley
- Les interferències de significat entre els termes *pau* i *felicitat*. Com interfereix la visió de la pau com a felicitat en el fet de renunciar-hi «perquè és impossible», «irrealitzable»?
- La vigència dels plantejaments kantians a *La pau perpètua*. Revisió de la vigència dels plantejaments il·lustrats
- L'ataràxia com a pau individualista. Anàlisi de les diferents recerques de la pau interior: de les escoles hel·lenístiques al budisme, amb totes les seves variants actuals

La política: democràcia i ciutadania

- Reconeixement de la dimensió política i ciutadana de l'ésser humà, de les diferents interpretacions de la ciutadania i de la seva dimensió moral
- Explicació de l'origen i de la fonamentació filosòfica de la ciutadania
- Caracterització del poder polític, de l'estat de dret i de la democràcia, i reconeixement dels arguments filosòfics en què es fonamenten. Plantejament crític de les relacions entre la idea de justícia, la llei i el poder polític
- Anàlisi i reflexió crítica sobre alguns conflictes latents i emergents de les societats actuals, com ara el problema mediambiental, els moviments migratoris, les desigualtats econòmiques, la globalització o les formes de participació democràtica per mitjà de les noves tecnologies
- Les relacions entre moralitat i legalitat: desobediència civil, objecció de consciència, objecció fiscal
- L'objecció de consciència dels soldats: guerra d'Iraq, guerra del Vietnam, guerra civil, etc.
- L'estat i la violència

- L'ocupació de l'espai públic i de l'espai privat
- Els totalitarismes
- Els drets humans: anàlisi d'informes actuals. Què diuen els informes de drets humans sobre Espanya?
- Els drets humans en el cinema
- Els drets dels infants en el cinema
- Legalitat i legitimitat de les lleis jurídiques
- Aprofundiment crític en propostes altermundistes
- La convivència i la mediació
- Els límits entre la tolerància i el respecte cultural
- Les alternatives al model socioeconòmic actual: *Un altre món és possible?*
- La privacitat pública
- El mal ús dels mitjans de comunicació
- Ciutadania, democràcia, pluralitat: història dels conceptes
- Les relacions de poder: domini i submissió
- El poder com a potència. Emancipació
- Límits i potencial de l'Estat en la globalització
- La construcció de l'enemic
- La seguretat humana: control estatal i dret individual. La generació de la por en la societat
- El desenvolupament sostenible
- L'exclusió social: grups en risc
- La delinqüència juvenil: causes, prevenció, tractament, rehabilitació
- Els mitjans de comunicació en democràcia com a generadors d'opinió social (eleccions 20-N)
- La construcció de l'enemic: comparació d'antagonistes en pel·lícules o novel·les de diferents regions o de diferents èpoques (per exemple, qui són els dolents al cinema àrab i qui al nord-americà?, i a la Segona Guerra Mundial i la Guerra Freda?, i en l'actualitat?)

Temes de recerca en Història de la Filosofia

La matèria d'Història de la Filosofia, a segon de batxillerat, presenta més dificultats per tractar la cultura de la pau. Tot i que la reflexió filosòfica sobre la guerra és present pràcticament durant tota la història, el marc conceptual des del qual pensem en el pacifisme actualment no apareix fins la Il·lustració, al voltant de la reflexió sobre l'origen de la societat i la condició natural (o no) de la guerra. Ara bé, molts dels autors que intervenen en aquesta reflexió no apareixen a les PAU, la qual cosa condiciona el temps de dedicació a aquests temes.

Així mateix, el currículum legislat està condicionat per la pràctica exclusivitat del pensament masculí i europeu, deixant de banda qualsevol dimensió femenina o que no enllaci directament amb la tradició grega. Però, tot i així, continua sent possible desenvolupar recerques per la pau vinculades als continguts d'aquesta matèria, especialment a través de la filosofia política i de l'ètica.

De fet, la matèria manté, com a continguts comuns a tots els blocs, capacitats que són bàsiques en l'enfocament de l'educació per la pau:

- Recerca, obtenció i selecció d'informació a partir de fonts diverses entre les quals hi ha les TIC. Processament i anàlisi crítica de la informació
- Expressió argumentada, oral i escrita, d'idees i participació en debats per mitjà de l'exposició raonada del pensament i respectant l'opinió dels altres
- Comentari reflexiu de textos filosòfics o que suscitin problemes filosòfics emprant amb propietat els termes i conceptes corresponents
- Racionalitat, empatia i respecte crític envers els plantejaments aliens, individuals i col·lectius
- Autonomia personal i sentit de la responsabilitat a l'hora de prendre decisions i d'actuar assumint una visió crítica vers qualsevol forma d'injustícia i de discriminació
- Desenvolupament d'una consciència crítica, compromesa amb la construcció d'una societat democràtica justa i equitativa

A més, un dels criteris d'avaluació al·ludeix a aquest enfocament crític de la història de la filosofia: analitzar críticament les conceptualitzacions de caràcter exclouent i discriminatori que apareixen en el discurs filosòfic de diferents èpoques històriques assenyalant la vinculació amb altres plantejaments socials i culturals propis de l'època.

Aquests són alguns dels temes de recerca per la pau que vinculem a cada bloc de contingut:

La filosofia antiga i medieval

- Plantejament del problema de la naturalesa i del coneixement en els inicis de la reflexió filosòfica en Plató i Aristòtil
- Plantejament del problema de l'ésser humà, la moral i la política en els sofistes, Plató i Aristòtil
- Identificació dels principals corrents de pensament hel·lenístic i valoració de la importància de la ciència alexandrina
- Anàlisi de les relacions entre filosofia i religió en el període medieval
- Estudi del pensament de dos o més autors o autores d'aquest període, entre els quals hi ha Sòcrates, Plató, Aristòtil, Epicur, Sèneca, Agustí d'Hipona i Tomàs d'Aquino
- La representació del món i la violència simbòlica: la manera de representar el món pot constituir un acte de violència?

- La democràcia d'Atenes al segle v aC i l'actual: anàlisi comparativa
- El relativisme moral dels sofistes i l'universalisme moral socraticoplatònic. Comparació amb l'actualitat i problemàtiques associades
- La pau i la felicitat com a ordre en Plató. La llibertat com a font de conflicte
- L'animal polític i les societats injustes en Aristòtil
- Corrents de pensament hel·lenístic en relació amb les desigualtats socials
- La ciència alexandrina i la seva incidència en el desenvolupament humà. Incidència en la tecnologia de guerra
- L'aspiració a l'ataràxia com a fugida de la societat i recerca de la felicitat. Estudi crític del concepte de *pau* en el pensament d'Epícur i la seva relació amb l'individualisme liberal actual
- Dones filòsofes del període medieval. Història i condicions de vida. Aportacions i reconeixement en l'època i en l'actualitat
- Relacions interculturals en el període medieval entre filòsofs del Mediterrani
- Els conceptes de *guerra*, *pau* i *dignitat humana* en la filosofia medieval cristiana i àrab
- La fonamentació de la guerra justa en els pensaments d'Agustí d'Hipona i de Tomàs d'Aquino

La filosofia moderna

- Anàlisi de les relacions entre ciència, filosofia i religió en la modernitat
- Distinció entre racionalisme i empirisme en relació amb el problema de l'origen del coneixement i la veritat. Valoració dels intents per superar les visions contraposades mitjançant la síntesi
- Comparació de les teories ètiques i polítiques de diferents pensadors moderns
- Anàlisi del concepte de *raó il·lustrada* i de la idea de progrés. Valoració de la seva influència en la configuració del pensament modern
- Estudi del pensament de dos o més autors o autores d'aquest període, entre els quals hi ha Maquiavel, Galileu, Descartes, Newton, Hobbes, Locke, Hume, Rousseau i Kant
- Ciència i religió en l'inici de la modernitat
- La consolidació del triomf de l'Església catòlica i la seva repercussió política, social i filosòfica en la modernitat
- Els conflictes politicoreligiosos en la modernitat (guerres, massacres...) i la visió de la filosofia moderna
- El dubte metòdic en recerca de la pau
- El concepte de *simpatia* en Hume
- El contracte social i la filosofia política en Hobbes i Rousseau. Estudi comparatiu
- Étienne de La Boétie: el discurs de la servitud voluntària
- Kant i l'irenisme
- Progrés econòmic i progrés social en els pensadors de la Il·lustració
- Maquiavel avui: arguments actuals en la justificació de la violència d'estat
- Mary Wollstonecraft (*A Vindication of the Rights of Woman*). El discurs sobre la desigualtat de gèneres en la Il·lustració del XVIII

La filosofia contemporània

- Reconeixement de diferents alternatives ideològiques sobre el treball humà i la riquesa que se'n deriva en el context de la revolució industrial
- Anàlisi de la crisi de la raó il·lustrada i de la idea de progrés al començament del segle xx. Valoració de les conseqüències d'aquesta crisi en la construcció de l'individu i la societat contemporànies.
- Explicació de la problemàtica generada per la filosofia del segle xx en relació amb el llenguatge i la ciència
- Anàlisi d'alguns problemes que afronta la reflexió filosòfica actual en els camps de l'ètica i la política
- Estudi del pensament de dos o més autors o autores d'aquest període, entre els quals hi ha Stuart Mill, Marx, Nietzsche, Freud, Wittgenstein, Popper, Ortega, Sartre, Arendt i Foucault
- La violència vers les dones i *The Subjection of Women*, de J. S. Mill
- La valoració del treball humà en Marx

- El rerefons ideològic de les institucions: desemascament del sistema educatiu, dels mitjans de comunicació, etc.
- De la participació ciutadana (democràcia directa) a l'individualisme i al materialisme de les societats actuals
- Els valors de la nova civilització (alienació, nihilisme, existencialisme, escepticisme)
- Els avenços tecnològics i el principi de responsabilitat: Hans Jonas. Tecnologia, transformació i deformació de la realitat
- El segon Wittgenstein i la seva visió de la filosofia com a teràpia. Si utilitzem malament les paraules, sorgeixen malentesos
- Cultura de pau a través de la vida i obra de filòsofs exiliats (per exemple, Maria Zambrano)
- Relativisme cultural i noció de *veritat*. Com s'utilitza l'acusació de relativisme cultural per paraitzar discussions?
- La necessitat d'una ètica ecològica: les catàstrofes d'Hiroshima, Txernòbil i el vessament de superpetrolers
- La recuperació de l'espai polític: concepte d'*acció política* d'Habermas. L'espai públic de debat, diàlegs, xarxes socials, 15-M
- La influència de Nietzsche en els moviments que justifiquen la violència: Nietzsche és perillós?
- *El malestar en la cultura*, de Freud. Inhibició social i impuls individual
- La violència i la guerra en H. Arendt
- La violència estructural de Foucault. Les institucions com a dispositius de control i les relacions de poder
- El concepte de *violència* en Marx: violència econòmica, política i revolucionària

Propostes per al treball de recerca de batxillerat

A continuació oferim algunes propostes per al treball de batxillerat. Es desenvolupen una vintena dels temes de recerca enumerats en l'apartat anterior, suggerint idees per a l'enfocament de la temàtica i orientacions metodològiques.

El problema del perdó de les víctimes cap als perpetradors després de l'Holocaust en la literatura concentracionària

Després de la barbàrie nazi i des del punt de vista de les víctimes, reflectit en la literatura concentracionària, diversos escriptors —alguns, testimonis directes— expressen visions diferents sobre el problema del perdó dels qui van ser víctimes de l'Holocaust. Visions molt diferents per exemple són les de Primo Levi o les de Jean Améry. No s'ha d'oblidar. Es pot perdonar? És possible la reconciliació? Com?

Què va passar amb els supervivents? Com van continuar vivint? Com es van sentir? Què va passar amb els perpetradors i els observadors passius? Què es va fer des del punt de vista polític i judicial? Com van continuar vivint? Com es van sentir? Què entenem per reconciliació i per perdó en general? Com podem concebre la reconciliació i el perdó en un cas com aquest? Què són la reconciliació i el perdó?

Es proposa, doncs, fer un breu recorregut històric sobre què va passar en acabar l'Holocaust amb les víctimes supervivents, els perpetradors i també amb els observadors passius, tant des d'un punt de vista objectiu com subjectiu.

Els conceptes de *reconciliació* i *perdó* es poden treballar a partir dels textos fonamentals de Primo Levi, *Si això és un home*, i Jean Améry, *Más allá de la culpa y de la expiación*, comparant ambdues postures i elaborant la pròpia proposta.

Alguns recursos:

- [Literatura concentracionària europea](#). Joaquim Amat-Piniella
- [Blog de David Serrano](#)
- [Guia de literatura concentracionària](#)
- [Entrevista a Primo Levi](#)
- [Topografia de la memòria](#)

La construcció de l'enemic en els mitjans de comunicació

El 2011, l'esclat de les revolucions populars en alguns països del nord de l'Àfrica, conegudes com «la primavera àrab», va saltar a les portades dels principals diaris europeus. El seguiment periodístic continuat de les revoltes va fer que l'opinió pública es familiaritzés amb els dictadors històrics d'aquests països, fins aquell moment més o menys llunyans o exòtics. No obstant això, també abans del 2011 la premsa s'havia fet ressò d'algunes accions protagonitzades per aquests mateixos líders.

La proposta d'aquesta recerca consisteix a fer una comparació o un seguiment del tractament informatiu que la premsa estatal va fer, abans i després de les revoltes, dels líders que finalment van ser enderrocats: Ben Ali (Tunísia), Mubarak (Egipte) i Gaddafi (Líbia).

La neutralitat del llenguatge periodístic és un mite? Els mitjans condicionen l'opinió pública o l'opinió pública condiciona els mitjans? Què és un fet noticable? Els mitjans poden contribuir a normalitzar situacions d'excepció?

El treball hauria d'incloure una reflexió sobre el codi deontològic del periodisme i els codis internacionals d'ètica periodística de la UNESCO, així com una reflexió sobre què és una línia editorial.

Alhora, el treball no només hauria de consistir en una revisió històrica dels fets esdevinguts en aquests països, sinó que s'hauria de centrar en la caracterització que els mitjans van fer dels líders al llarg del procés. Per tant, caldria parar atenció als adjectius i recursos retòrics emprats per presentar-los, i a la selecció i a la presentació de la informació referent als personatges.

Un treball exhaustiu i rigorós sobre els tres exdictadors pot resultar massa extens; per tant, se'n podrien seleccionar només un o dos.

També es pot fer una comparació amb el tractament periodístic als mitjans d'altres països —si se'n domina l'idioma— o bé centrar-se en el tractament fotoperiodístic.

Alguns recursos:

- [De invitados de honor de la ONU a perseguidos por la justicia](#). *La Vanguardia*, 22-9-2011.
- [Mubarak pasó las últimas 48 horas en una base militar antes de huir](#). *El País*, 12-2-2011. Es presenta l'exdictador com «el hombre que no dejó crecer la hierba bajo sus pies».

Salut i gènere: la violència obstètrica

Des de l'adolescència, passant per la medicalització de l'embaràs i el part i fins a l'atenció medicalitzada de la menopausa, la ciència mèdica intervé sobre el cos de les dones tot al llarg de les seves vides. L'abús d'algunes tècniques ha portat a reconèixer l'existència de la violència obstètrica. La legislació veneçolana ha estat la primera a reconèixer aquest tipus de violència contra les dones en la Llei orgànica de 2006 sobre el dret de les dones a una vida lliure de violència. En aquesta llei es defineix la violència obstètrica com la «apropiación del cuerpo y procesos reproductivos de las mujeres por personal de salud, que se expresa en un trato deshumanizador, en un abuso de medicalización y patologización de los procesos naturales, trayendo consigo pérdida de autonomía y capacidad de decidir libremente sobre sus cuerpos y sexualidad, impactando negativamente en la calidad de vida de las mujeres.»

Les dones són més vulnerables en les intervencions mèdiques? Quines conseqüències psicològiques i socials comporta la intervenció mèdica en la salut de les dones? Quines són les causes de la medicalització dels processos vitals de les dones? Quins són els drets de les dones en relació amb el seu propi cos?

El tema pot desenvolupar-se a partir de dues metodologies:

- Recerca d'informació dels conceptes bàsics sobre aquest àmbit relacionats amb la bioètica, que permeti dotar l'alumne dels instruments necessaris per conèixer l'estat actual de la qüestió.
- Treball pràctic (enquestes, entrevistes...) que permeti posar a prova els elements conceptuals i, alhora, formar un judici propi.

Alguns recursos:

- VEGA, Gabriela, Dinora HIDALGO i Judith Toro Merlo, «Violencia basada en género desde la perspectiva médica», article a *Revista de Obstetricia y Ginecología de Venezuela*, 2011
- VALLS, Carme, *La desigualtat de les dones en salut*, 2005
- VALLS, Carme, «El control i la medicalització del cos de les dones», *Cau de llunes*, 2011
- Ponència de Carme Valls sobre la violència contra les dones, 2009

Violència lingüística: quan les llengües moren

Actualment es parlen unes 6.700 llengües arreu del món. No obstant això, es preveu que al final d'aquest segle almenys la meitat hauran desaparegut. Alguns experts anuncien que el procés de defunció de les llengües s'està accelerant de manera insòlita, i és per això que les comunitats de parlants de llengües minoritàries s'han associat per defensar els seus drets. El conflicte lingüístic que viuen les llengües mi-

noritàries està normalment vinculat a problemàtiques polítiques, i per a la salut lingüística és essencial la idea que els parlants tinguin de la seva pròpia llengua.

Què mor quan mor una llengua? Per què mor una llengua? Quines polítiques afavoreixen o desfavoreixen la pervivència de les llengües? En quin estat de vulnerabilitat es troba la llengua occitana? En quin estat de vulnerabilitat es troba la llengua bable? En quin estat de vulnerabilitat es troba la llengua catalana?

Alguns recursos:

- [Declaració Universal dels Drets Lingüístics](#)
- [UNESCO: Endangered Languages](#)

Consumisme: violència estructural o responsabilitat individual?

La incitació constant al consumisme es pot analitzar com una forma de violència estructural. Algunes tendències filosòfiques actuals (Lipovetzski, Bauman...) han parlat de *l'homo consumericus* per identificar el model antropològic dominant en la nostra època. Tanmateix, cada vegada hi ha més veus discordants que reclamen un consum més raonable, més responsable i sostenible com a única via alternativa de present i de futur.

Quina relació hi ha entre violència estructural i consumisme? Consumir i ser consumista són el mateix? Fins a quin punt el consum (el fet de consumir més o menys o de consumir o no uns determinats productes o marques) defineix la identitat de les persones? Quins mecanismes o mitjans inciten al consum(isme) (diferents tipus de publicitat, Internet, modes, pressió social...)? Quines iniciatives podem seguir per consumir d'una manera més responsable i sostenible? Quines institucions estan treballant en aquest sentit?

Algunes lectures de títols filosòfics i sociològics poden permetre a l'alumnat plantejar un marc teòric adequat per a la recerca. Poden ser útils els títols següents:

- *Vida de consumo*, de Z. Bauman (Mèxic: FCE, 2007)
- *La felicidad paradójica. Ensayo sobre la sociedad de consumo*, de G. Lipovetzski (Barcelona: Anagrama, 2007)
- *Menú de cada día: carn de canó*, de J. García del Muro (Lleida: Pagès, 2010). Set estudis sobre metafísica del consumisme

L'alumnat pot investigar, mitjançant visites i entrevistes, quines institucions estan treballant per fomentar el consum responsable entre la ciutadania i com ho fan. També pot ser interessant provar d'esbrinar les formes concretes de consum responsable accessibles a una persona de la seva edat. Un apartat d'enquestes analitzades pot permetre esbrinar els hàbits de consum(isme) de les persones més joves i el seu coneixement de les mesures de consum responsable.

Alguns recursos:

- [Entrevista con Gilles Lipovetsky](#)
- [Ciudadans i consumidores responsables](#)
- [Ciudadano responsable](#)
- [«El libro negro de las firmas de marca» \(crònica d'El Mundo\)](#)

Utopies i atopies

Plató, al segle IV aC, ens presentava un model de societat perfecta basada en l'ordre i en un concepte de felicitat fonamentat en l'especialització en funció de les capacitats de l'individu pel que fa al seu paper dins de la societat. Al segle XX, Aldous Huxley plantejava a *Un món feliç* un model de societat que coincideix amb el plantejament platònic en els elements fonamentals (especialització en funció de les ne-

cessitats de la societat, manca de valoració de la llibertat individual...). La qüestió és que allò que Plató ens presenta com a ideal de felicitat, Huxley ho utilitza per criticar la societat actual.

Quins elements fan que la llibertat individual, la intervenció de l'estat, la consciència de les conseqüències dels nostres actes i la nostra posició social (en relació amb la situació dels altres) tinguin una consideració diferent en l'actualitat i en l'època de Plató?

A partir de la lectura de les obres en qüestió (fragments de la *República* i *Un món feliç*), es tractaria de cercar i de comparar les afirmacions significatives de cada obra pel que fa a la valoració de la llibertat individual, de la felicitat i del paper de l'estat en la regulació de la conducta individual. Caldria fer una contextualització històrica i filosòfica de l'entorn en què es desenvolupen les dues obres. Finalment, seria interessant de fer una projecció cap al present de la problemàtica, investigant al voltant de les maneres actuals de regular la nostra conducta (xarxes socials, modes, tendències...).

Alguns recursos:

- HUXLEY, A. *Un mundo feliz: Nueva visita a un mundo feliz*. Barcelona: Edhasa, 2009
- [Huxley, Un Mundo feliz](#), blog d'Eugenio Sánchez Bravo, professor de filosofia de secundària, que planteja força qüestions de manera didàctica i accessible en relació amb l'obra de Huxley i les seves implicacions filosòfiques.

Viure bé, viure sense por: d'Epicur a Bauman

El tema de la por admet una aproximació des de la filosofia, però també des de la psicologia, la neurofisiologia i la sociologia. En aquest treball es podrien acotar perspectives a partir de la lectura d'alguns textos: Epicur (*Carta a Meneceu*), Aristòtil (*Ètica a Nicòmac*), Russell (*La naturalesa de la felicitat*) o Z. Bauman (*Miedo líquido*).

Quina és la naturalesa de la por? Es tracta d'una emoció útil pel seu valor adaptatiu (Darwin)? O, més aviat, d'un dels principals obstacles per arribar a la felicitat (Epicur)? La por té alguna relació amb el poder? La por a determinades instàncies (religió, llei) pot fomentar la pau i l'ordre social o més aviat la violència? Quines són les pors dels humans del present (Baumann)? Quin és el potencial generador de violència i d'infelicitat de la por? Com poden ser encarades les pors?

Les lectures podrien complementar-se amb una enquesta que mirés d'indagar el punt de vista actual sobre la qüestió. Es podria plantejar l'enquesta per franges d'edat, per valorar si les pors i la manera d'encarar-les són generacionalment diferents i veure quins altres factors hi influeixen. També es podria fer alguna entrevista a persones que, per la seva feina, hagin hagut de reflexionar o gestionar informació sobre el tema (psicòlegs, sociòlegs...). Així mateix, resultaria possible plantejar la part pràctica de la recerca a partir de la publicitat feta per partits xenòfobs o a partir dels discursos sobre un determinat tema que mantenen els mitjans de comunicació o un partit polític, per exemple.

Alguns recursos:

- «El miedo líquido en Zygmunt Bauman»
- «El miedo en Aristóteles», de Vicente Domínguez
- «El tetrafármaco, la lucha contra el miedo»
- «¿Nos da miedo pensar?», de B. Russell

Darwin i l'empresa: competició o cooperació?

La problemàtica que es vol investigar en aquest treball de recerca és la dels diversos intents d'adaptació de la teoria darwiniana de l'evolució a les ciències socials. A finals del segle XIX i principis del XX, diversos teòrics es van enfrontar entorn d'aquesta qüestió: els uns entenien que el darwinisme suposava que els que sobreviuen socialment/econòmicament eren els més aptes i que, per tant, calia afavorir-los; els altres entenien que allò que havia permès la supervivència de l'espècie era la cooperació i que, per tant, era mitjançant l'associació que la humanitat podia assolir les seves fites més grans.

Què ens aporta socialment el model competitiu? Què ens aporta socialment el model cooperatiu? Què es prioritza en el model competitiu? I en el cooperatiu?

En aquest marc teòric, l'alumne podria treballar sobre les teories d'Herbert Spencer o de John Rockefeller (capitalistes) i Pierre Kropotkine (anarcocomunista) per presentar les arrels teòriques de la problemàtica. Com a recerca pràctica i aplicada, l'alumne podria visitar i entrevistar responsables d'empreses i cooperatives i plantejar-los les qüestions de fons del darwinisme social. D'aquesta manera, l'alumne hauria d'establir relacions entre les diverses postures al voltant del darwinisme social i dels diversos models empresarials que ha tingut l'oportunitat de conèixer. A partir, doncs, dels dos models empresarials, l'alumne n'hauria de fer una valoració ètica (crítica, no estereotipada).

Alguns recursos:

- [International Co-operative Alliance](#). Associació internacional que promou el cooperativisme arreu del món.
- [2012: Any internacional de les cooperatives](#) (ONU).
- [Darwinismo social y capitalismo](#). Web amb una explicació breu i suggeridora sobre les relacions entre capitalisme i darwinisme social (Spencer).

Publicitat i masclisme

El masclisme, en tant que actitud discriminatòria respecte de la dona, és un prejudici social interioritzat, de vegades d'una manera poc reflexiva i poc conscient, per part de moltes persones d'ambdós sexes. Es tracta d'una forma de violència estructural apresada que ha anat modificant-se amb els anys i que ha quedat reflectida, tal vegada de manera deliberada o fomentada, en els principals mitjans de comunicació de cada època.

La publicitat actual ha eliminat del tot els models de gènere sexistes?

En aquest treball, es tractaria de delimitar els sentits del terme *masclisme* i de veure com la publicitat s'ha fet ressò d'aquesta actitud al llarg del temps i, alhora, n'ha estat divulgadora. Els estudiants poden analitzar també la influència que, encara ara, exerceixen de manera subtil els anuncis publicitaris amb contingut sexista sobre el comportament de les persones en general o, particularment, dels més joves. És possible també fer un estudi sobre com l'evolució d'aquests anuncis en els últims quaranta anys ha transcorregut en paral·lel a un canvi en les actituds socials. Així mateix, es pot investigar la imatge del feminisme reflectida als mitjans i dels diferents models femenins presents en la publicitat.

Alguns procediments de recerca poden ser:

- Lectura i anàlisi de recursos bibliogràfics i en xarxa sobre la qüestió, que permetin precisar els diferents significats i matisos del terme *masclisme*.
- Anàlisi de les figures retòriques que s'acostumen a utilitzar en el món de la publicitat per promocionar productes.
- Recull d'espots publicitaris (televisius, per exemple) dels darrers anys, que, en algun sentit, es puguin qualificar de masclistes (es pot fer una classificació per èpoques i/o per tipus d'espots o producte anunciat) i anàlisi de per què es mantenen.
- Entrevistes a persones del món de la publicitat que puguin oferir una imatge més realista del fenomen que s'està estudiant i de les raons per les quals es decideix presentar (o no) una imatge sexista de la dona.
- Enquestes de població (tenint en compte el sexe i les franges d'edat) per esbrinar la possible influència que la publicitat que té un transfons masclista pot exercir en el comportament de les persones.

Alguns recursos:

- [Institut Català de les Dones - Centre de documentació](#)
- [Instituto de la mujer](#)
- [Mujeres en red - El periódico feminista](#)
- [Publicidad y sexismo, por Educamos - Sensibilización y formación del profesorado](#) [PDF]
- [Estereotips i imatges de gènere en el discurs publicitari, per Jordi Viader en Actes de Congènere: la representació de gènere a la publicitat del segle XXI](#) [PDF]

Mary Wollstonecraft (*A Vindication of the Rights of Women*). El discurs sobre la desigualtat de gèneres en la Il·lustració del XVIII

Mary Wollstonecraft és coneguda com una de les pioneres del feminisme il·lustrat. La seva obra és, sobretot, un al·legat contra la violència que suposa privar una dona del dret a l'educació o reconèixer que aquest dret, essencialment o exclusivament, ha de ser reconegut als homes. En una època decisiva en què l'ideari il·lustrat igualitari i enciclopedista comença a escampar-se per Europa, Wollstonecraft denuncia que la importància de l'educació de la dona no s'està tenint prou en compte.

El treball pot partir de la lectura de *A Vindication of the Rights of Women* i fer una anàlisi comparativa amb altres títols importants de l'època, com ara *Emili*, de J. J. Rousseau (en el capítol de l'educació de Sophie) o *Declaració dels drets de la dona i la ciutadana*, d'Olympe de Gouges.

A partir de la reflexió sobre les obres esmentades i els informes actuals sobre la qüestió, la recerca pot analitzar-ne la vigència. Quina és la situació de l'educació de la dona en l'actualitat? Com està al món, al municipi on viu, al barri...? La igualtat entre homes i dones en matèria d'educació és un objectiu assolit? Estudien les dones els mateixos anys que els homes? Cursen el mateix tipus d'estudis? Quins factors estan relacionats amb la interrupció dels estudis en ambdós sexes? Es tractaria, finalment, de veure quant hem avançat i quins són els reptes pendents.

Alguns procediments de recerca serien:

- Recerca d'informació sobre l'estat actual de l'educació femenina en el món a través de webs, visites, consultes, entrevistes a ONG...
- Recerca d'informació sobre l'estat actual de l'educació femenina en l'àmbit estatal, autonòmic o local (si la recerca és local, es pot entrar en contacte amb els ajuntaments de districte, regidors responsables de la qüestió, etc.).
- Enquestes de població per conèixer tant la realitat viscuda pels homes i les dones enquestats respecte a aquest tema com el seu punt de vista.
- Possible estudi a les diferents comunitats d'immigrants sobre les expectatives d'estudis que tenen per a les seves filles i si creuen o no que aquests estudis interferiran en el desenvolupament de les seves vides com a dones.
- Entrevistes i cerca d'informació a l'Institut Català de les Dones.

Alguns recursos:

- [Historia del feminismo](#)
- [Mary Wollstonecraft on education](#)
- [Por el derecho de la mujer a la educación](#)
- [Institut Català de les Dones](#)
- [Educació i capacitació de les dones, per Mercè Otero](#)

Hannah Arendt: *Eichmann a Jerusalem*. Un informe sobre la banalitat del mal

La polèmica obra de Hannah Arendt sorgeix del seguiment del judici que va tenir lloc a Jerusalem contra Eichmann, un dirigent de les SS responsable de transportar deportats als camps de concentració. Arendt va ser enviada com a reportera del rotatiu *New Yorker*. En aquest treball es proposa fer, d'una banda, una anàlisi de fets històrics vinculats al nazisme i, de l'altra, una interpretació filosòficoantropològica sobre la condició humana i les arrels del mal radical.

Quins són els límits de l'obediència? En què consisteix la banalitat del mal? Quins són els fonaments de la responsabilitat moral?

El treball hauria de centrar-se en dos eixos bàsics:

- Anàlisi dels conceptes fonamentals de l'obra de Hannah Arendt, en particular de la noció de *mal radical* i *banalitat del mal* tenint en compte el context històric.
- Interpretació de les tesis de l'autora a la llum de possibles crítiques (per exemple, Hans Jonas, principi de responsabilitat) i/o confirmacions (per exemple, experiment de Milgram).

El treball es podria enfocar a partir de l'anàlisi de la pel·lícula *Un especialista* o del llibre *Elogio de la desobediència* de R. Brauman i E. Sivan, que permet reflexionar sobre la submissió a l'autoritat com a instrument de la barbàrie en conflictes actuals.

Alguns recursos:

- H. Arendt, *Eichmann a Jerusalem. Un informe sobre la banalitat del mal*
- Salvador Giner, *Hannah Arendt: una filosofia moral política*
- R. Berstein, *¿Son todavía relevantes las reflexiones de Hannah Arendt sobre el mal?*
- M. López, *Hannah Arendt. Un estudio sobre la banalidad del mal*
- Kindsein Magazine, *El experimento de S. Milgram. El peligro de la obediencia.*
- Article sobre [Un especialista](#). Pel·lícula d'Eyal Sivan

Gestió de la diversitat cultural

Vivim en un món caracteritzat per una abundant diversitat biològica i cultural. Les cultures, com les espècies biològiques, s'han format per identitat pròpia i per contacte i/o convivència amb el medi; en el nostre cas, amb altres formes culturals. La multiculturalitat és un producte de la mundialització i, avui dia, és un fenomen propi de les societats que habitem. Cal, doncs, reflexionar sobre la naturalesa i relació entre les diferents cultures i sobre quines formes de gestió d'aquesta diversitat permeten avançar en la convivència pacífica entre diferents tradicions culturals.

La cultura és resultat dels individus o, a l'inrevés, els individus són resultat de la cultura? La cultura és imprescindible per construir la identitat de l'individu? Quins conflictes s'han generat històricament (o en un territori delimitat) com a conseqüència de la diversitat cultural? Quins models han guiat la gestió de la multiculturalitat des de la descoberta del nou món?

En primer lloc, caldria delimitar un àmbit concret de recerca, atès que la temàtica és extremadament àmplia, i desenvolupar el tractament del tema triat entre dues metodologies:

- Recerca de material historiogràfic relatiu a l'àmbit triat que permeti dotar l'alumne dels instruments bàsics necessaris per conèixer els conceptes teòrics per abastar l'estudi.
- Treball pràctic (històries de vida, entrevistes, comparació de models culturals...) que permeti posar a prova els elements teòrics i que, alhora, permeti un contacte amb la realitat cultural.

Alguns recursos:

- Alain Touraine, *¿Podremos vivir juntos? Iguales y diferentes*
- Sheila Benhabib, *Las reivindicaciones de la cultura. Igualdad y diversidad en la era global*
- Thomas McCarthy, *Contra el relativismo: un experimento mental*
- Michael F. Brown, *Relativismo cultural 2.0*
- Carmen Bel, *De la realidad multicultural a la sociedad intercultural*

Una aproximació a l'obra *El malestar en la cultura*, de S. Freud

L'any 1930 Freud publicà *El malestar en la cultura*, una de les seves obres més importants en aplicació de la teoria psicoanalítica a l'anàlisi de la cultura. Es tracta d'un treball d'anàlisi històrica i d'hermenèutica filosòfica. El problema clau que es planteja és el paper de la cultura en l'agressivitat humana, amb la conseqüent infelicitat que la necessitat d'imposició de normes que posin fre a les pulsions agressives genera en els individus. Cal que la temàtica s'emmarqui en el context de la psicoanàlisi freudiana i des de la perspectiva de la biografia de l'autor.

Són incompatibles les normes socials amb la felicitat individual? Què significa ser lliure en societat? L'agressivitat és innata o depèn del context social? Quina relació historicobiogràfica podem trobar en la tesi de l'obra?

Caldria enfocar la recerca des de dues perspectives compatibles:

- Anàlisi hermenèutica de les tesis de l'obra.
- Estudi historicobiogràfic del període de publicació del llibre.

Més enllà de l'anàlisi hermenèutica de l'obra, es podria plantejar un treball pràctic (entrevistes, enquestes...) de contrastació de les tesis freudianes sobre la felicitat i la llibertat.

Alguns recursos:

FREUD, S., *El malestar en la cultura*

GOMÀ, F. (en R. Alcoberro) *Sobre El malestar en la cultura*

BARRAGÁN, *Freud y su interpretación de la cultura*

BRAUNSTEIN, N. A., *A medio siglo de El malestar en la cultura de S. Freud*

Fanatisme i esport

Hom podria creure que la nostra societat s'ha deslliurat del fanatisme religiós, però no cal una perspicàcia especial per observar que la nostra societat ha generat una font de fanatisme religiós al voltant de determinats esports. Essent conscients que el fanatisme és un tema d'una complexitat enorme, per a aquesta recerca es plantegen diferents desenvolupaments possibles de diversos aspectes del fanatisme. Òbviament, en qualsevol cas aquest fanatisme és una font de violència i, per tant, s'enfronta amb qualsevol projecte d'educació per la pau.

Algunes qüestions que donarien lloc a diferents treballs de recerca serien:

- Tot s'hi val per tal de guanyar? Quins valors es transmeten al voltant de la victòria esportiva als mitjans de comunicació, als models familiars, a les seccions infantils dels clubs esportius... enfront del model de l'esport escolar?
- La guerra d'identitats: la identificació de l'individu amb l'equip a què dona suport, la identitat com a senyal de diferenciació (i, per tant, d'enfrontament), la politització identitària de l'esport.
- L'alienació religiosa: el futbol com a opi per al poble (*panem et circenses*). L'ús de les litúrgies religioses: processons, càntics, himnes, messianismes...
- L'esportista professional com a model a seguir: podem passejar-nos pels perfils de Facebook dels adolescents i comprovar que, en un percentatge significatiu, consideren com a model (persones que els inspiren) esportistes professionals. Òbviament, es tracta d'una valoració ingènua pròpia de l'adolescència, però que pot condicionar l'escala de valors del jove i fer que inclogui valors poc compatibles amb la cultura de la pau.
- On són els fracassats? Els mitjans ens informen fins a la societat sobre la vida i miracles dels esportistes que van començar al seu club des de la més tendra infància, però no ens expliquen el destí dels nens que es van quedar pel camí en el dur procés de selecció i discriminació de l'esport professional.

La recerca pot desenvolupar-se a partir de l'anàlisi dels discursos que generen els mitjans de comunicació al voltant dels esports de masses, per tal d'establir quin tipus d'escala de valors promouen. També poden comparar-se diferents models d'esportivitat que promoguin dues o més institucions: per exemple, l'esport escolar (model de màxima participació en detriment del resultat exitós) enfront de l'esport de club (competitiu i, per tant, discriminatori en funció de l'èxit). També pot analitzar-se l'estatus assolit per l'esportista professional i la repercussió del model de vida i valors que representen, i comparar-ho amb l'estatus de representants de models més beneficiosos per a una cultura de la pau.

Alguns recursos:

- Observatori crític de l'esport (UAB)
- Valors esportius en xarxa (Diputació de Barcelona)
- Observatori de l'Esport (INEFC)

Convivència amb l'islam

Al llarg de la darrera dècada, la immigració ha modificat sensiblement la nostra societat i ha plantejat una sèrie de conflictes nous. Sigui quin sigui l'origen dels immigrants, qualsevol cultura significativament diferent a la nostra pot originar rebuig i, per tant, un conflicte. La immigració d'origen musulmà, però, planteja problemes específics: són, tradicionalment, els enemics històrics de la nostra civilització (som frontera), les nostres cultures no han evolucionat en la mateixa direcció en qüestions tan sensibles com la igualtat de drets entre dones i homes i, per finalitzar, a partir dels atemptats del setembre del 2001 l'islam ha esdevingut el nostre sospitós preferent.

La integració dels immigrants ha de suposar la renúncia a les seves senyes d'identitat? Per tal d'afavorir la convivència pacífica, és preferible el model francès (prohibició de qualsevol signe d'identitat religiosa) o la nostra indefinició actual? El problema és la religió o la identitat?

Qüestions tan sensibles com les limitacions a les maneres de vestir semblen més condicionades per tradicions culturals (o familiars) que no per la religió. Tanmateix, moltes d'aquestes limitacions s'adopten amb més rigidesa quan s'emigra que no pas al país d'origen (l'ús de l'hijab al Marroc està en retrocés, mentre que aquí és creixent), la qual cosa fa pensar que pesa més la qüestió identitària que la religiosa. La recerca pot centrar-se en aquest conflicte a partir de la lectura dels textos religiosos per tal de constatar la possible fonamentació religiosa del problema i l'estudi sociològic d'un centre educatiu amb presència musulmana: enquestes als alumnes, anàlisi de dades sobre conflictes (cap d'estudis, mediació), etc.

Alguns recursos:

- L'Observatori d'Ètica Aplicada a la Intervenció Social ha fet públic el document *Hi ha límits en les formes de vestir de l'alumnat dels centres educatius públics?*, en què es reflexiona des de diferents punts de vista sobre els conflictes que es generen als centres de secundària a partir de les maneres de vestir dels alumnes. El document finalitza amb una proposta de quatre criteris que podrien constituir causes per limitar la manera de vestir dels alumnes. S'hi pot accedir [a través d'aquest enllaç](#) (també hi ha opinions d'alumnes sobre el mateix document).
- *L'Alcorà*. Barcelona: Proa, 2001. Traducció de Mikel Epalza.
- [Junta Islàmica Catalana](#)
- [Congrés Internacional de Feminisme Islàmic](#)
- [Associació de Dones Musulmanes a Catalunya](#)

Els somnis de la Il·lustració i les institucions internacionals actuals

Fins a quin punt han aconseguit dur a terme les institucions internacionals actuals (ONU, Tribunal Internacional, Drets Humans) els anhels de justícia social, llibertat i pau de la Il·lustració? Són neutrals les institucions internacionals actuals o bé es fonamenten en uns principis bàsicament occidentals? Tenen realment poder per aconseguir justícia i pau arreu del planeta? Amb quins obstacles topen aquestes institucions a l'hora d'actuar? Seria desitjable atorgar-los plens poders?

En el marc teòric, l'alumne podria treballar sobre els textos filosòfics de Kant (*La pau perpètua*), de Montesquieu (*L'esperit de les lleis*) i la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà de 1789, i fer un petit estudi comparatiu amb la Declaració Universal dels Drets Humans actual i els Propòsits i principis de les Nacions Unides.

En una part més pràctica, l'alumne podria investigar a través de la premsa quins han estat els principis que han justificat les darreres intervencions de l'ONU en conflictes internacionals i quines crítiques i limitacions han tingut aquestes actuacions.

Alguns recursos:

- [Nacions Unides](#). En destaca la carta de l'ONU i el [primer capítol](#) de propòsits i principis.
- [La pau perpètua, una lectura](#). Síntesi i explicació del text de Kant, per Ramón Alcoberro.
- [La intervenció en Líbia y el derecho internacional](#). *Diari de Mallorca*, 7-9-2011.
- [Intervenció ilegítima de la ONU en Líbia](#). *El Nuevo Diario*, 8-4-2011.

La filosofia de Mafalda

La reflexió filosòfica no només és present en l'àmbit acadèmic o als llibres dels grans pensadors, i tampoc no es redueix a la vida adulta. Tothom és filòsof en potència i es pot filosofar des de molts àmbits. El món dels còmics ens en dóna grans exemples. Mafalda, del conegut dibuixant Quino, fa filosofia. Té una filosofia, una manera de veure el món i la manifesta des de la vida quotidiana. I la filosofia de Mafalda reflexiona també sobre política, sobre la pau i sobre la guerra.

Tothom pot filosofar? Es pot filosofar des d'un còmic? I des d'altres mitjans o suports? Reflexiona un infant? Com? Quina és la filosofia de la Mafalda (d'en Quino)? Quines són les seves propostes polítiques i sobre la pau i la guerra? És actual la seva filosofia (el que pensa, el que diu...)?

Es pot treballar a partir dels còmics de Mafalda cercant les línies bàsiques del seu pensament general i, en concret, del seu pensament sobre política, sobre la pau i sobre la guerra. Es poden cercar altres exemples de filosofia no acadèmica relacionades amb la política, la pau i la guerra, i cercar iniciatives de filosofia amb infants.

Alguns recursos:

- [El mundo de Mafalda](#)
- [Sobre Mafalda](#)
- [La mejor profe de filosofía, Mafalda](#)
- [La Mafalda de Quino](#)

Seguretat humana

Molta violència directa (guerres, terrorisme, delinqüència) ve motivada pel patiment crònic de violències estructurals (pobresa, atur, manca de perspectives de futur). Aquesta constatació és a la base de les polítiques internacionals basades en la seguretat humana.

El moviment per la pau basa moltes de les seves campanyes en aquesta idea argumentant que seria més productiu invertir en educació, en sanitat, en desenvolupament els recursos que es destinen a armament.

Com es defineix la seguretat humana? Quina seguretat necessiten les persones? Quins factors hi contribueixen? La seguretat basada en el militarisme és eficaç o genera més amenaces?

Es pot fer una recerca documental sobre això, complementada amb entrevistes, anàlisis de material d'ONG que apliquen aquest concepte, i dissenyar material nou (per exemple, una animació per al [Concurs d'Animacions per la Pau](#) de la Fundació per la Pau).

Alguns recursos:

- [Paz y seguridad en un mundo globalizado](#)
- [United Nation Trust Fund for human security \(UNTFHS\)](#)
- [The Human Security Report](#)
- [Esbozo del informe de la Comisión de Seguridad Humana](#) (informe complet [en anglès](#)).
- [UNESCO Securipax Forum](#)
- [Comunidad segura](#)
- [Fundació per la Pau](#)

Claus en la implementació de recerques per la pau

Abans de la recerca: motivar

En els treballs participants al Premi de Recerca per a la Pau, entre les motivacions de la recerca sovint se cita:

- La vinculació amb els estudis universitaris que es volen cursar en el futur.
- La curiositat, motivada pel fet que són matèries pocs estudiades.
- L'enriquiment personal que pot suposar la recerca per a l'estudiant.
- La reivindicació de la pròpia història (familiar, del municipi, d'alguna entitat propera...).
- La voluntat de fer un treball esperançador.

Com s'han originat aquestes motivacions? Què ha despertat l'interès per aquests temes? En general, podríem afirmar que la vivència o el contacte amb una realitat concreta. De vegades és un contacte recent (per exemple, en el cas de treballs sobre temes d'actualitat), però sovint es tracta d'una experiència d'anys anteriors que encara es recorda. En aquest sentit, els orígens dels treballs es troben en:

- **El contacte amb persones que han viscut la problemàtica en primera persona.** Destaca l'entorn familiar: estudiants que han immigrat o amb família que ha immigrat, joves que tenen familiars que treballen en l'àmbit de la cooperació, etc. També és el cas dels treballs de recuperació de la memòria històrica a través de la història de vida d'un familiar, així com a través de la convivència amb la diversitat cultural que es produeix a l'escola i al barri, l'amistat amb un infant procedent d'un altre país o d'una altra cultura, la presència d'una minoria cultural al barri, el record d'una injustícia patida per alguna persona de l'entorn (de nou, especialment, els companys de l'escola), des de les més directes (per exemple, insults) fins a les més subtils (desigualtats). També pot donar-se per la curiositat despertada per una xerrada o activitat puntual (sovint al centre; de vegades, a l'esplai, amb la família...) en què s'hagi sentit algú parlant en primera persona de la problemàtica, apropant les seves vivències, el contacte amb persones que han viscut conflictes bèl·lics (supervivents, republicans espanyols...).
- **L'actualitat mediàtica.** La violència de gènere o el conflicte Israel-Palestina són temes recurrents en els treballs participants al Premi de Recerca per a la Pau al llarg dels anys.
- **La incidència de les ONG i els moviments socials.** En algun dels treballs participants en el Premi es percep el resultat de les campanyes de sensibilització de les ONG: recerques sobre armamentisme, sobre el coltan, sobre banca ètica, etc., o les mobilitzacions ciutadanes davant la crisi.
- **Viatges i sortides.** Viatges a altres països, visites a museus, participació en camps de treball...

Moltes d'aquestes vivències donen pistes sobre el tipus d'activitat que s'ha d'integrar en la programació educativa per tal de despertar l'interès de l'alumnat per aquests temes. En aquest sentit, és més probable que l'alumnat s'interessi per investigar qüestions de pau i de violència si aquest àmbit ja s'ha treballat abans en el centre educatiu: resulta molt difícil motivar envers la recerca per la pau si prèviament no s'ha tingut cap contacte amb aquestes temàtiques.

En tot cas, en la programació es poden introduir xerrades amb persones implicades en aquestes problemàtiques (que aportin una perspectiva constructiva, orientada a la millora social), visites a espais de memòria (per exemple, en relació amb la Guerra Civil), visionats de documentals crítics, comentaris de l'actualitat mediàtica, etc.

Finalment, s'aprecia una incidència del projecte de recerca de 4t d'ESO en els temes de recerca que planteja l'alumnat al batxillerat, de manera que seria idònia la coordinació amb el professorat responsable d'aquesta matèria.

L'inici de la recerca: definir la qüestió que s'ha de resoldre

Com en altres àmbits de recerca, la recerca per la pau requereix una primera fase de disseny, que comença per delimitar l'objecte i finalitat de la recerca: què s'investigarà i, sobre aquest tema, quina qüestió es vol resoldre (objectiu). Alhora, l'estudiant i el docent poden tenir altres objectius de caràcter formatiu (per exemple, experimentar una determinada tècnica) o personal (donar a conèixer un tema), però pel que fa a la recerca és fonamental haver identificat clarament aquesta qüestió.

L'objectiu, és a dir, la qüestió que s'ha de resoldre, es pot formular en forma de pregunta. Resulta de gran ajuda per a l'alumnat perquè, d'una banda, el llenguatge els resulta comprensible (és una forma d'expressió que els és pròpia) i, de l'altra, perquè durant la implementació els ajudarà a acotar la recerca i a destriar la informació necessària de la prescindible.

En l'àmbit científic, el pas següent seria confeccionar un marc teòric de la qüestió i, seguidament, establir una hipòtesi que posi en relació almenys dues de les variables identificades mitjançant aquest marc teòric. És a partir d'aquesta hipòtesi que s'estableixen les dades necessàries i el procediment més apropiat per recollir-les.

En un treball que no hauria de superar les 70 hores de dedicació, no sembla factible fer tot aquest treball previ que requereix la recerca a partir d'hipòtesis consistents, fonamentades en un marc teòric, en un àmbit que és inherentment complex, quan sovint es tracta de la primera aproximació rigorosa a la temàtica per part de l'estudiant.

Davant aquestes limitacions, una opció és plantejar-se el treball de recerca de batxillerat com el que en l'àmbit acadèmic es denomina *recerca exploratòria*, de caràcter descriptiu (l'estat de la qüestió) a partir de la qual es generen les hipòtesis. En aquest cas, les hipòtesis són el resultat final de la recerca en lloc del punt de partida.

No obstant això, hi ha la possibilitat de desenvolupar recerques en temes de pau i de violència basades en hipòtesis. Per això caldria partir de recerques prèvies, replicant una recerca publicada o, a partir del marc teòric i les conclusions elaborades (per exemple, en un treball de recerca d'un curs anterior), formular una hipòtesi de treball.

Hi ha també programes de suport a la recerca de batxillerat a través dels quals persones expertes en la matèria proporcionen assessorament per a la confecció d'un marc conceptual i l'elaboració d'hipòtesis. Alguns alumnes compten fins i tot amb alguna persona propera que pot facilitar-los aquest assessorament i sovint els recursos necessaris per dur a terme recerques basades en hipòtesis.

No obstant això, en relació amb la recerca per la pau, una part considerable del potencial educatiu recau no tant en les respostes (confirmar la hipòtesi) com en el desenvolupament de la capacitat de qüestionar, de manera que el més interessant és plantejar el seguiment del procés de recerca a partir d'una pregunta generadora definida per l'estudiant.

Les preguntes generadores són preguntes obertes, la resposta de les quals pot ser variada, basada en interpretacions, i que per tant implica una elaboració personal. Mentre que les preguntes reproductives condueixen a informacions necessàries per respondre preguntes generadores, la recerca per la pau ha de basar-se en preguntes generadores que permetin l'aportació personal de l'estudiant.

Preguntes reproductives

Preguntes generadores

Quina frase inicia la Declaració Universal dels Drets Humans?	Al teu municipi, totes les persones neixen lliures i iguals?
Quin país té l'Índex de Desenvolupament Humà més baix?	Quina diferència hi ha entre passar la grip a l'Estat espanyol i a l'Equador?
Quin és el salari mitjà de les persones treballadores a la Xina?	Per què es poden vendre joguines per menys d'1 €?
Quantes persones van morir a l'Amèrica Llatina l'any passat a conseqüència de catàstrofes naturals?	Podem considerar les grans catàstrofes naturals un cas de violència estructural?
Quina és la diferència de preu entre una poma ecològica i una de no ecològica?	El consum responsable és una alternativa a l'abast de qualsevol persona?
En quins països és present l'exèrcit espanyol actualment?	Les intervencions militars són l'única alternativa a situacions com les de Líbia o Síria?

Així, una fase fonamental en la tutoria de la recerca per la pau consisteix a acompanyar l'estudiant per tal que, a partir del seu tema d'interès, defineixi l'objectiu de la recerca en forma d'una única pregunta a la qual es respon a través de la recerca. Per establir aquesta pregunta es recomana:

- Formular preguntes obertes.
- Formular qüestions controvertides.
- Que l'alumnat es relacioni amb el seu entorn social (família, amigats, escola, barri, oci, mitjans de comunicació, govern, indústries...).
- Que l'alumnat posi en qüestió les seves idees prèvies i/o creences dominants.
- Formular preguntes que l'estudiant pugui respondre.

Finalment, per tal que la investigació sigui abastable per l'estudiant, el treball s'ha de centrar en una única pregunta ben delimitada per a la qual se cerca una resposta.

En tot cas, convé tenir en compte que la recerca, necessàriament, desvetllarà noves preguntes, que són part de les conclusions, de manera que és important que quedin recollides en l'informe final. Aquestes qüestions poden servir de base per definir futures recerques, per la qual cosa seria interessant que els centres permetessin l'accés de l'alumnat als treballs elaborats en cursos anteriors.

Durant la recerca: diversificar les tècniques i les fonts d'informació

A continuació enumerem algunes de les tècniques de recerca que poden implementar-se en les recerques per la pau.

Quantitatives

1. Dissenyar instruments per recollir informació (qüestionaris, entrevistes tancades).
2. Processar la informació i analitzar les dades (mitjançant programes informàtics).
3. Reflexionar, treure conclusions i fer una prospectiva.

Qualitatives

- **Dissenyar instruments per recollir informació**
 - Entrevistes obertes
 - Grup de discussió per recollir actituds, percepcions i opinions dels participants
- **Fer un estudi etnogràfic basat en el mètode biogràfic** per establir trajectòries personals amb base oral o escrita.

- **Històries de vida**
 - Itineraris biogràfics
 - Relats de vida
 - Narracions biogràfiques
 - Aproximacions biogràfiques
 - Itineraris biogràfics/històries de vida
 - Fonts de dades utilitzades per elaborar la història de vida (diaris personals, biografies, autobiografies, cartes, fotos, vídeos, dibuixos...) com a complement narratiu
 - Història personal, narració biogràfica, relat biogràfic, font oral i documents personals
 - Biografies comercials
 - Històries de vida de relats múltiples
 - Històries de vida de relats creuats
- **Història oral** (apropament a la vida quotidiana de persones corrents i recuperació de la memòria històrica)
- **Interaccionisme simbòlic**
 - Especial importància als significats socials que les persones donen als objectes que les envolten per mitjà de símbols (Blumer, 1982).
 - Els símbols són signes, llenguatge o gestos, i el significat es construeix en la interacció social.
 - En la metodologia apliquen l'observació participant, l'entrevista, les històries personals, les autobiografies, l'estudi de casos...
- **Investigació fenomenològica**
- **Estudi de casos. Comparació de casos**
- **Investigació-Acció (I-A)**

La recerca es proposa investigar la realitat i, alhora, incidir-hi, transformar-la. La recerca ha de contribuir a resoldre la problemàtica (per exemple, el teatre de l'oprimit).
- **Investigació Acció-Participativa**

Subratlla la implicació de l'investigador com actor social (la I-A pot desenvolupar-se exclusivament des del rol investigador).

Com a possibles **fonts d'informació**, identifiquem:

- Bibliografia. Cal interpel·lar les fonts, «entrevistar-se» amb els llibres. És la base de la recerca filosòfica. Altres maneres d'accedir a veus d'autors és visitar blogs i assistir a xerrades i conferències.
- Hemeroteques. Es pot estudiar el contingut de diaris i revistes, el tractament informatiu a través dels titulars, les imatges...
- Productes culturals (pel·lícules, cartells, obres literàries, fulletons...).
- Internet. Cal datar les referències concretes (webs, documents oficials, lleis...).
- Informes disponibles sobre la qüestió (es poden intentar replicar recerques).
- Arxius (conferències en àudio, anàlisi de col·leccions epistolars, correspondència...).
- Museus i exposicions.
- L'entorn: anàlisi de dades recollides de l'entorn (la família, el mercat, el barri...) mitjançant l'observació directa (participant o no participant) i visites a escenaris.
- Entrevistes amb actors clau de la temàtica.
- Enquestes i qüestionaris propis i d'altres.

L'última fase de la recerca: comunicar els resultats

L'última fase de la recerca és la comunicació i difusió dels resultats. No es tracta només d'elaborar l'informe, s'ha de posar a l'abast de la comunitat i, per això, cal divulgar la recerca mitjançant la participació en fòrums, premis, fires, etc.

Per poder publicar l'informe de la recerca, s'ha d'haver fet un bon ús de les fonts: cites bibliogràfiques exhaustives, autoritzacions escrites de les persones implicades... Sovint, les entrevistes constitueixen un material valuós per a la recerca (treballs d'història oral, per exemple) però no es té l'autorització de la persona entrevistada per poder publicar el testimoni i, per tant, la recerca.

En relació amb la difusió, dels treballs de recerca de batxillerat n'han sorgit llibres publicats i s'han organitzat activitats de sensibilització als centres, entre d'altres.

A més, es poden idear i dissenyar recerques aplicades que pot emprar algun actor social (el mateix centre, una ONG...), i així aquest treball es pot convertir en un projecte d'aprenentatge servei.

Dificultats en la recerca per la pau

Finalment, ressenyem algunes dificultats que hem identificat en l'elaboració de treballs de recerca per la pau al batxillerat:

- Assoliment deficient de les **competències bàsiques** de primària i ESO. Destaquen les dificultats en la competència comunicativa i lingüística, però també tots els aprenentatges previs (competència en aprendre a aprendre, competència en el tractament de la informació i competència digital, autonomia i iniciativa personal...) que fonamenten la competència en recerca al batxillerat.
- El **temps per a la tutoria** de la recerca pot resultar insuficient o nul.
- L'ESO condiciona l'elecció de temes de l'alumnat, de manera que si no hi ha **coordinació** amb aquesta etapa pot resultar difícil orientar envers temàtiques de compromís social.
- Temps de què disposa l'alumne per fer la recerca: el treball es comença a primer, però a segon hi ha un salt en el grau de preparació per a la recerca pel que fa a la formació, especialment de **maduresa**.
- Alumnes que no tenen **interès** a fer recerca: hi ha alumnes que no manifesten interès per cap tema, no estan motivats per investigar, però el treball de recerca l'han de fer, han de mobilitzar-se. Les **metodologies** actives haurien de ser més presents en les etapes prèvies perquè l'alumne no arribi a batxillerat (una etapa, recordem-ho, postobligatòria) amb una cultura escolar inadequada per al treball de recerca.

Per concloure, algunes experiències

«L'actualitat com a motivadora de recerques», per SUSANNA SIGIRAN

Com cada curs, el professorat fa propostes de treball de recerca de segon de batxillerat i, de vegades, sortosament el mateix alumnat i l'actualitat van per davant. Així, durant el curs 2012-2013 vaig coordinar un treball de recerca sobre els indignats, titulat *Indigneu-vos*. El que trobo important és que l'alumnat se senti motivat per una recerca i, sobretot, per un tema com aquest. Des del punt de vista de la recerca filosòfica, exemples com aquest permeten unir clarament teoria i pràctica, filosofia acadèmica i filosofia quotidiana, fer praxi.

La recerca sobre el moviment dels indignats, que obrí un ventall d'indignacions, ens portà també —ateses les seves característiques— a la cultura de la pau, de la no-violència i, així mateix, a la de la responsabilitat ètica i cívica de les persones i les societats.

Per arribar a obtenir aquest interès inicial per part de l'alumnat, però, cal anar treballant la sensibilitat vers aquests temes durant tota l'escolaritat i, a més, cal que ho fem de manera transversal i interdisciplinària, no només dins les àrees o matèries directament afectades, com poden ser les ciències socials. Realment crec que l'alumnat, quan se'l condueix adequadament, fa cap a aquestes problemàtiques.

En el meu cas, crec important haver organitzat —prèviament, a quart d'ESO— diverses conferències i xerrades amb testimonis de persones exiliades i deportades que havien patit els mals d'un conflicte, que com Hessel van viure l'horror, i van comprovar com Hessel, avui en dia, defensa la indignació davant de qualsevol desastre social o polític i, en general, com a forma de vida. D'altra banda, la visita a escenaris de la memòria democràtica, com ara les rutes de l'exili del nord de Catalunya i del sud de França, també formà part d'aquesta immersió en l'experiència vivencial de l'alumnat, l'experiència transmesa mitjançant testimonis i espais.

És a partir de l'experiència que l'alumnat comença a reflexionar i interessar-se, en aquest cas no només per temes relacionats amb la cultura de la pau, de la no-violència i de la responsabilitat social i política sinó també per temes més actuals. D'alguna manera, això vol dir que hi ha hagut un cert aprenentatge competencial: són capaços de relacionar, d'assistir a transferències entre aspectes teòrics apresos a les classes de filosofia i aspectes pràctics, i entre experiències vitals sobre el passat i el present.

Cal motivar l'alumnat en aquestes direccions: la preocupació per aspectes ètics, socials i polítics, per la desigualtat, per la manca de llibertat, per la pau i la no-violència i també per la recerca rigorosa. Impulsar-los a ser capaços d'anar de la teoria a la pràctica i del passat al present són, però, tasques que hauria de compartir tot el professorat, en aquest cas d'un centre de secundària.

La motivació és l'única manera de desenvolupar sortosament una recerca i és un dels principis bàsics de l'aprenentatge humà. El desafiament que tenim com a professorat és saber-la desenvolupar. Partir de l'actualitat és un dels recursos més exitosos pel que fa a la motivació de l'alumnat, i cal que assenyalem que el concepte d'*actualitat* pot ser entès en un sentit molt ampli, o almenys més ampli del que primerament ens sembla: actual és el que va passar fa uns quants anys i encara ens afecta.

Sovint l'actualitat ens desborda i ens hauríem de deixar arrossegar. El nostre paper, per concloure, ha ser el d'acompanyar l'alumnat ajudant-lo a desenvolupar sensibilitat i capacitat d'anàlisi per aquests temes, tot ajudant-lo a entendre el món i la seva pròpia vida i realitat, aprofitant com a oportunitat allò que realment el colpeix.

«La recerca incideix en la posició inicial de l'estudiant», per JESÚS GÓMEZ

El curs 2009-2010 vaig dirigir un treball sobre **la discriminació de la dona a l'islam**, iniciativa d'un alumne d'origen marroquí. La proposta va sorgir del mateix alumne i la motivació de la recerca era el fort rebuig que sentia per qualsevol plantejament religiós i, molt especialment, el musulmà.

La hipòtesi inicial consistia en l'afirmació que el masclisme que ell constatava en el seu entorn familiar tenia un origen religiós. En cap moment ens vam plantejar fer un treball de camp, sinó que, de bon principi, la recerca va ser teòrica: lectura, anàlisi i comentari crític de l'Alcorà, tot cercant una justificació doctrinal de la discriminació. La incomprensió del text el va portar a la necessitat de la contextualització històrica i cultural, la qual cosa el va fer conèixer el món preislàmic i plantejar-se un punt de vista nou: l'islam pot constituir una millora en les condicions de la dona. Aquesta reflexió (i la lectura d'un parell d'obres de Fatema Mernissi) el va conduir cap a una visió més amable de la seva cultura.

Finalment va arribar a la conclusió que no hi ha una justificació doctrinal de la discriminació de la dona en l'islam més forta que en cap altra religió. La discriminació té una explicació, per tant, més cultural que no específicament religiosa, ja que molts dels elements més sorprenents d'aquesta discriminació (les limitacions en la manera de vestir, per exemple), són anteriors (quan no contradictoris) a l'islam.

Em va resultar especialment interessant tot el procés de redescobriments de la pròpia cultura i l'anàlisi crítica a la qual va sotmetre la nostra cultura; en resum, la capacitat de canvi personal a partir del coneixement.

«Una metodologia original. La creativitat a l'hora d'obtenir la informació necessària per a la recerca», per ANNA URIBE

L'experiència que explico a continuació és la del treball de recerca que vaig elaborar, com a alumna de batxillerat, el curs 2000-2001. El treball portava per títol *La virtut en el món actual*. Vaig escollir aquest tema entre les propostes que em va fer arribar la professora de Filosofia, que també va ser la tutora del treball i amb la qual vam dissenyar la metodologia per obtenir la informació necessària. El tema de la virtut em va semblar interessant i, alhora, desconegut. D'altra banda, l'assignatura de Filosofia m'havia captivat des de l'inici i això em va animar a emprendre la recerca. Avui sóc jo la professora de Filosofia i el record d'aquell projecte em serveix encara d'inspiració i m'ajuda a comprendre els alumnes que han d'afrontar el desafiament d'una tasca de recerca que han de resoldre autònomament.

El meu treball de recerca tenia dues vessants: la virtut en la història i la virtut en l'actualitat. Així, tota la primera part del treball consistia en una recerca bàsicament bibliogràfica sobre l'evolució del concepte de *virtut* al llarg de la història del pensament occidental. Aquesta tasca va resultar-me feixuga a causa de la manca de coneixements a primer de batxillerat, però també va ser un repte engrescador, ja que havia d'enfrontar-me als textos originals dels filòsofs. A més, aquesta investigació teòrica prèvia va ser clau per poder extreure conclusions més profundes i rigoroses en les conclusions finals.

Per afrontar la vessant d'investigació pràctica sobre la concepció actual de la virtut, vam creure necessari delimitar diferents àmbits professionals a partir dels quals es pogués definir el concepte. Així, vaig entrevistar-me amb diverses personalitats locals amb la finalitat que atribuïssin l'adjectiu *virtuós* a persones reconegudes socialment en el seu àmbit professional. A partir d'aquí, vaig buscar informació sobre cada un dels personatges proposats en articles de premsa, entrevistes, llocs web, etc. Aquesta metodologia de recerca tenia l'avantatge d'eludir l'enorme abstracció de la pregunta sobre la virtut i, en canvi, concretar la informació a partir de l'exemplificació en diversos personatges.

Un cop feta la cerca d'informació, vaig començar el procés d'elaboració de conclusions, que m'havia de dur des de la concreció inicial fins a les consideracions més generals. Primer, calia indagar si entre els personatges escollits en cada un dels àmbits hi havia paral·lelismes, per poder proposar una concepció de la virtut pròpia de cada terreny. En segon lloc, calia constatar els possibles paral·lelismes entre els

diferents àmbits per procurar arribar a una definició general del concepte de *virtut* en l'actualitat. Finalment, calia veure si aquest «concepte actual de virtut» es podia inscriure en algun moment de la història del pensament occidental o si es podien, almenys, detectar connexions.

En definitiva, crec que en aquest treball vam saber resoldre de manera prou creativa la qüestió d'obtenir la informació necessària per a una recerca tan abstracta com la del concepte de *virtut* i que el treball de recerca va permetre aportar una mica de llum a la nostra concepció actual de la virtut i de què vol dir ser virtuós.

«La recerca es va transferir al centre: activitats de sensibilització al centre», per ÀNGELS BALDÓ

Durant el curs 2003-2004 vaig aconseguir engrescar un grup d'alumnes perquè treballassin el tema de consum responsable com a eina de pau: *Cultura per a la pau i el consum responsable*.

El plantejament va partir de l'experiència quotidiana, de la pregunta inicial sobre l'origen dels productes que consumim a diari (aliments, roba, calçat, articles esportius, productes financers...). Una revisió d'aquests elements posava en evidència els efectes negatius que la mundialització econòmica podia produir, sobretot l'injust repartiment de la riquesa, un dels pilars de la violència estructural del sistema econòmic sobre les classes més desfavorides i també sobre el conjunt dels països del sud.

L'objectiu del treball era estudiar alguns dels aspectes de la globalització i aprofundir en les alternatives que, a través de la conscienciació social, s'estaven gestant per tal de construir els fonaments de la justícia i de la pau. El treball es va dividir per temes, en funció dels centres d'interès:

- a) Comerç just
- b) Explotació infantil
- c) Banca ètica

El grup d'alumnes va visitar i contactar amb diferents entitats dedicades a Catalunya a expandir aquests criteris de justícia, especialment Intermón Oxfam, d'on van obtenir informació sobre el consum responsable a l'hora de triar productes de consum, i també a l'organització Finançament ètic i solidari (FETS), una de les promotores de la banca ètica a Catalunya.

El resultat del treball va ser formador per a les alumnes, que inicialment desconeixien aquesta problemàtica, i al mateix temps va permetre expandir la sensibilització cap a aquestes qüestions al centre educatiu. Així, es va facilitar l'acostament de les ONG al centre i es va promoure l'organització d'una fira d'entitats solidàries, en què els promotors van informar de les activitats i els objectius a través de xerrades a l'institut. A més, en dates assenyalades es van fer exposicions i es van vendre productes solidaris.

Ara fa ja quasi deu anys d'aquella experiència i, vist amb perspectiva, penso que va ser veritablement educativa, perquè va permetre a les alumnes que hi van participar investigar sobre qüestions pràctiques i aplicables a la vida quotidiana, i al mateix temps va ser formativa perquè va permetre reflexionar críticament, de manera col·lectiva, sobre els valors necessaris per a una societat justa i en pau.

«La recerca enceta un camí professional», per CARMÉ ALFARO

El curs 2007-2008 vaig dirigir un treball de recerca que portava per títol *Del feminisme del XVIII als feminismes del XX*. Recordo que la noia que el va fer, la Lídia, em va impressionar de bon començament per la fermesa del seu propòsit i per l'entusiasme que va mostrar en el projecte. Li interessava, em va dir, entendre com s'havia gestat la lluita per la igualtat de drets entre homes i dones, com havia nascut el patriarcat, què quedava de tot això avui en dia, com es podia continuar lluitant. Li interessava perquè es volia dedicar a aquestes qüestions en el futur i, més enllà del tràmit obligatori del treball de recerca, volia començar a atansar-s'hi.

La primera part de la recerca va ser de lectura i anàlisi. La Lúdia era una persona a qui agradava llegir i pensar. Probablement per això no es va espantar davant de la bona quantitat de llibres d'història del patriarcat i del feminisme que va haver de remenar, ni tampoc quan va haver d'apropar-se a algunes fonts directes (Mary Wollstonecraft, Simone de Beauvoir i Betty Friedan). Més enllà del marc teòric necessari, la Lúdia volia entendre quina era la situació de la dona en el món actual, com a mínim en els temes que podríem considerar més candents (discriminació, violència de gènere, món laboral, tasques domèstiques, poder...) i, un cop va haver redactat la seva pròpia anàlisi, va decidir que algunes entrevistes a persones o grups que haguessin treballat a fons aquestes qüestions l'ajudarien. Va aconseguir una entrevista magnífica amb Lúdia Falcón, fundadora del Partit Feminista a Espanya, al seu despatx d'advocada a Barcelona. Més tard va parlar amb Anna Guerrero, presidenta del Comitè Ni Putes ni Submises de Barcelona. La tercera entrevista la va fer a Elena Embuena, tinenta d'alcalde d'Acció Social i Polítiques d'Igualtat a l'Ajuntament de Sant Joan Despí i vicepresidenta de l'Institut Català d'Estudis de la Violència.

Amb tots aquest elements i tot el suc que en va poder treure, visible sobretot en l'apartat de conclusions, la Lúdia va elaborar el gruix del seu treball. Però encara hi havia unes quantes coses importants que volia tractar i que ja no cabien en les cinquanta pàgines reglamentàries que el nostre centre marca com a terme mig per a aquest tipus d'investigacions. Va decidir, doncs, obrir un apèndix annex al treball, en què va incorporar una enquesta a gent de la seva edat per veure el grau de coneixement i reflexió sobre la qüestió, un glossari de termes i una galeria d'imatges. Finalment, va afegir també les dues últimes lleis que s'havien creat feia poc i que ella havia comentat en el treball (la Llei orgànica integral contra la violència de gènere i la Llei orgànica per la igualtat efectiva entre homes i dones) i en la presentació oral va mostrar un petit vídeo de sensibilització i denúncia que havia fet ella mateixa i que és l'única part del seu treball que mostro aquí.

Va ser una bona experiència. Ella hi va posar molta il·lusió, intel·ligència i hores de feina. Va aprendre moltíssim i va obtenir-ne nous estímuls per tirar endavant. La recerca va ser mereixedora d'un accésit en el Premi de la Fundació per la Pau de la UB i va guanyar també el primer premi de treballs de recerca de l'àmbit social del certamen que organitza l'Ajuntament de Sant Joan Despí. Però jo crec que els premis més importants havien d'arribar més tard.

La Lúdia va començar a estudiar Dret a la universitat (ara ja li deu faltar poc per acabar). Sé que, durant una temporada, va estar ajudant la Lúdia Falcón al seu despatx. L'últim cop que la vaig veure, no fa pas gaire, em va dir que encara estava interessada professionalment a treballar en el món dels drets de la dona. Aquell treball de recerca havia estat només un inici.

«Una proposta de recerca per a la pau en col·laboració amb ONG», per DOLORS ALCÁNTARA

El curs 2011-2012 he estat tutora de dos treballs de recerca, que portaven per títol *La banca ètica a Sabadell* i *Les monedes socials*.

No va ser una inspiració sobtada la que va portar els alumnes i a mi mateixa a aquesta situació. Com que estava interessada en el potencial d'aprenentatges diversos del treball de recerca de batxillerat, vaig participar virtualment en el curs Tutoria i recerca per a la pau al treball de recerca de batxillerat que va oferir la Fundació Solidaritat UB dins del marc del programa PAULA.

Les ONG participants van proposar temes de treball per als alumnes i van oferir suport i assessorament. Vaig traslladar les propostes als meus alumnes de primer de batxillerat des de l'assignatura de Filosofia. Els van motivar dos temes, tots dos de l'àmbit de l'economia social i suggerits per Finances ètiques i solidàries (FETS).

Tal com es va enfocar la recerca des del primer moment (àmbit local, contacte amb la realitat social...), va ser fonamental la col·laboració d'ONG i de diverses associacions de voluntaris. D'una banda, una primera entrevista amb Xavier Teis, de FETS, va permetre enfocar les línies principals dels treballs, formulant hipòtesis que en cada cas responien als objectius generals de la recerca i particulars de cada

treball. Prèviament ja havíem treballat a classe la formulació de la pregunta que guiaria la recerca: «Hi ha banca ètica a Sabadell? Són viables les monedes socials?»

Les hipòtesis, possibles respostes a les preguntes, van ser contrastades al final de la recerca, que anava acompanyada de nombrosos contactes amb experts gens oficials en àmbits en què els voluntaris ocupen el centre de l'acció o el fet que s'investiga.

No era gens descabellat afirmar que un municipi amb banca i caixa pròpies probablement tenia activitat en l'àmbit de la banca ètica. I així va ser. La recerca es va poder portar a terme gràcies al suport d'un grup de socis-voluntaris-activistes de Fiare Banca Ètica que intentaven difondre la banca ètica a la ciutat.

No hi havia manera de saber si les monedes socials eren viables o no sense tenir en compte l'extensió de la seva aplicació i el testimoni i l'avaluació dels membres de les comunitats en què aquesta i altres mesures d'economia solidària s'havien posat en pràctica. En aquest cas, no només hi van participar voluntaris d'una ecoxarxa del Vallès, sinó també un dels principals impulsors i coneixedors de l'activitat de les ecoxarxes, Dídac S. Costa, membre fundador de la primera ecoxarxa a casa nostra, l'Ecoxarxa del Montseny.

També van rebre el suport de Jordi Garcia, membre de la Xarxa d'Economia Solidària, un dels experts a Catalunya sobre el tema.

Naturalment, es va consultar material bibliogràfic que va servir per establir el marc teòric de la recerca, però sobre les monedes socials hi havia ben poca cosa. Hi havia una mica més de material sobre banca ètica. Cal insistir que el treball de camp mai no hauria estat possible sense la col·laboració d'ONG, associacions i grups de voluntaris directament implicats en l'àmbit i l'objecte dels treballs.

Són indiscutibles les possibilitats de recerca existents en les propostes de recerca per la pau a partir del treball de les diferents entitats i persones que s'hi dediquen. S'hauria de difondre aquesta opció entre l'alumnat, sempre comptant amb un seguiment tutorial que assegurí la necessària autonomia dels alumnes.

També és indiscutible el potencial educatiu implícit pel que fa a les estratègies de recerca que orienta i determina: recerca de contactes amb experts o activistes, entrevistes, formulació d'hipòtesis a partir de la realitat que s'investiga, contrastació de les hipòtesis amb dades quantitatives i qualitatives, per esmentar-ne unes quantes que no es donen en tots els treballs de recerca de l'àmbit social.

Finalment, cal destacar el potencial educador en cultura de la pau que van tenir tots dos treballs i que es va acomplir amb escreix. Recordo la resposta de la Cristina, autora del treball *La banca ètica*, quan li vaig preguntar quin era el seu somni professional: «Vull treballar en una organització en què els diners serveixin per millorar la vida de les persones i no només per aconseguir més diners». I també recordo unes línies del treball *Les monedes socials* de Genís i Javi: «Els diners han de servir per a la vida de les persones, per establir vincles positius entre els membres d'una comunitat. El sistema capitalista no ho permet, al contrari. Al nostre treball hem comprovat que és possible que els diners es facin servir de manera diferent i creiem que s'hauria d'estendre l'exemple». Cito de memòria, però el senyal deixat a la professora per l'experiència dóna fiabilitat a les cites. Podeu trobar els treballs publicats al web de PAULA, ja que tots dos han rebut una menció especial del jurat del Premi de Recerca per la Pau 2012.

Bibliografia

- BRÉNIFIER, O. *El diàleg en classe*. Santa Cruz de Tenerife: Idea, 2005.
- DE MANUEL, J. «Educar la curiositat. La recerca des d'infantil a secundària». *Guix*, 2000, núm. 263, p. 35-40. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
<http://www.xtec.es/~jdemanu/curiositat.pdf>
- Departament d'Educació. *Decret 142/2008, de 15 de juliol, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de batxillerat*. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
http://phobos.xtec.cat/edubib/intranet/file.php?file=docs/Batxillerat/decret_batxillerat.pdf
- Departament d'Ensenyament. *Organització i funcionament dels centres educatius per al curs 2011-2012*. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
<http://www.gencat.cat/ensenyament>
- DE PAZ, D. «Escoles i educació per a la ciutadania global». *Una mirada transformadora*. Barcelona: Intermón-Oxfam, 2007.
- ENNIS, R. *Critical thinking*. Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996.
- GASCÓN, P. *Educar para y en el conflicto*. Barcelona: Càtedra UNESCO sobre Paz y Derechos Humanos, 2001. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
<http://escolapau.uab.cat/img/programas/educacion/publicacion005e.pdf>
- GOUCHA, M. (dir.). *La filosofía, una escuela de libertad*. París: UNESCO, 2011.
- GRASA, R. *Cinquanta anys d'evolució de la investigació per la pau*. Publicat dins la col·lecció Recerca x Pau, de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, de la Generalitat de Catalunya, 2010. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
http://www10.gencat.cat/drep/AppJava/cat/ambits/Pau/publicacions/rxpau/50anys_investigacio_pau.jsp
- MARTÍNEZ, V. *Filosofía para hacer las paces*. Barcelona: Icaria, 2001.
- PORLÁN, R., A. RIVERO i R. MARTÍN (1997) «Conocimiento profesional y epistemología de los profesores I: Teoría, métodos e instrumentos», *Enseñanza de las ciencias: revista de investigación y experiencias didácticas*, Bellaterra: UAB, 1997, vol. 15, núm. 2, p. 155-171. [Consulta: 10 d'octubre de 2011]. Disponible a:
<http://www.raco.cat/index.php/ensenanza/article/view/21488/93522>
- PRAT, E., F. FERNÁNDEZ BUEY i J. MIR (coord.). *Filosofía de la paz*. Barcelona: Icaria, 2010.
- SANMARTÍN, J. «¿Qué es esa cosa llamada violencia?» Suplemento del Boletín *Diario de Campo*, 40, novembre/diciembre, 2006.
- SAVATER, F. *Diccionario filosófico*. Barcelona: Ariel, 2007.
- Seminario de Educación para la Paz-APDH. *Educar para la paz. Una propuesta posible*. Madrid: Catarata, 2000.

Espais web recomanats:

- [Filosofia i pensament](#)
- [Orelles de burro](#)
- [Carbonilla](#)
- [Filosofia a Les Termes](#)

El grup de treball ha partit d'aquests consensos bàsics:

- L'**agressivitat** és una condició biològica que ha permès la supervivència de l'espècie humana.
- Els **conflictes** són inherents a la vida en societat. Són inevitables i no són bons o dolents en si mateixos. El que podríem jutjar com a bo o dolent són les nostres reaccions enfront dels conflictes. Els conflictes no impliquen conductes violentes.
- La **violència** és tan sols una opció de conducta davant els conflictes. No és inherent a l'ésser humà. És evitable.
- La violència es manifesta no només de manera **directa** (física o psicològica), sinó també **estructural** i **cultural**.
- La **pau** no és tan sols l'absència de violència, sinó que implica també unes condicions de vida que permetin el desenvolupament ple de totes les persones.
- **Recerca per la pau**. En la recerca emergeixen els valors de qui investiga i, específicament, aprenentatges previs en relació amb la cultura de pau i de violència. El treball de recerca esdevé així una oportunitat per educar en la cultura de la pau.

A partir d'aquests consensos, hem consensuat les definicions següents:

Conflicte

«Situació de disputa o divergència en què hi ha una contraposició d'interessos o necessitats antagòniques entre dues o més parts». Paco Cascón

Agressivitat

És un impuls, un tret biològic, instintiu, innat, resultat de processos de selecció natural, necessària per a la supervivència de l'espècie en un entorn hostil. Segons **José Sanmartín**, l'agressivitat és «una conducta innata que es desplega de manera automàtica davant determinats estímuls i que cessa davant la presència d'inhibidors molt específics». Aquests inhibidors són també part de l'evolució biològica de l'espècie, fruit de la selecció natural (per exemple, l'expressió facial de la por). La socialització, l'educació i la cultura integren el desenvolupament d'estratègies i capacitats per tal que l'agressivitat inherent a l'ésser humà s'expressi de manera no violenta.

Violència

Ús de la força o del poder per causar dany o dominar una persona o un grup actuant contra la seva voluntat o interessos.

«(...) l'actitud o el comportament que constitueix una violació o una privació a l'ésser humà d'una cosa que li és essencial com a persona (integritat física, psíquica o moral, drets, llibertats...)». Seminario de Educación para la Paz-APDH, 1994.

Totes les accions o omissions que perjudiquen la capacitat de l'ésser humà de desenvolupar-se.

Tot allò que perjudica la realització de les necessitats humanes bàsiques (fisiològiques, seguretat, socials, autoestima i autorealització).

Violència directa

És «l'ús intencional de la força o el poder físic, de fet o com a amenaça, contra un mateix, una altra persona o un grup o comunitat, que causi o tingui moltes probabilitats de causar lesions, mort, danys psicològics, trastorns del desenvolupament o privacions». Pot ser física o psíquica, autoinflingida, interpersonal o col·lectiva. Segons **José Sanmartín**, la violència és una conducta deliberada que posa l'agressivitat al servei d'idees i creences, que tenen en comú la voluntat de dominar l'altre.

Fernando Savater afegeix la violència expressiva, «la del fanático que asesina para demostrar la grandeza y la sinceridad de su fe». Es tractaria d'una violència desinteressada en cert sentit i més centrada en les motivacions «internes» de l'agent que en objectius «externs».

Violència estructural

És la violència generada per les estructures, els sistemes d'organització social (social, educatiu, polític, econòmic...). Per exemple, les migracions humanes forçades per la impossibilitat de disposar d'unes condicions de vida dignes, l'explotació laboral, etc.

Violència simbòlica

Es tracta de totes les representacions mentals de la realitat (les paraules, els conceptes, els valors subjacents...) que fan possible la violència (racisme, sexisme, homofòbia...). Quan són generalitzades es parla de violència cultural o cultura de violència.

Pau

«Situació social que possibilita el desenvolupament humà ple de totes les persones. És el procés de realització de la justícia en els diferents nivells de relació humana». Seminario de Educación para la Paz-APDH, 1994.

La pau implica unes condicions de seguretat per a la vida que l'ONU identifica en set dimensions: econòmica, alimentària, sanitària, mediambiental, personal, comunitària i política.

A escala individual, es caracteritza per una relació saludable (generadora de benestar) amb un mateix, amb els altres i amb l'hàbitat compartit.

Implica un procés d'adaptació continuat davant una realitat canviant (nous conflictes i reptes socials).

És contrari a l'apaivagament o pau negativa, l'ordre social que eradica les manifestacions de violència directa mitjançant la coacció, mentre es mantenen altres formes de violència.

Desenvolupament humà

Segons el Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD), es tracta del procés d'ampliació de les opcions de la gent, de manera que l'evolució de l'economia d'un país es tradueixi en un increment de les funcions i capacitats dels seus habitants. El desenvolupament humà es mostra en tres dimensions bàsiques: que les persones visquin una vida llarga i saludable, que tinguin coneixements, i que tinguin accés als recursos necessaris per a un nivell de vida decent. A més, el desenvolupament humà implica altres esferes de la vida, com ara la participació, la seguretat, la sostenibilitat o les garanties dels drets humans. En definitiva, inclou tot allò necessari per ser creatiu, productiu i gaudir de respecte per un mateix, mantenint una sensació de pertinença a una comunitat. Totes aquestes capacitats es mesuren en l'Índex de Desenvolupament Humà que l'ONU publica anualment.

Noviolència

Estil de vida i estratègia de lluita per la pau que, des del reconeixement de la realitat de la violència, actua per eradicar-la des de mitjans i conductes que no suposin violència: denúncia, no col·laboració, desobediència civil, mediació entre les parts per a la resolució de conflictes, etc. Com a estratègia de lluita, es pretén la transformació social i, per tant, les accions són públiques: objecció fiscal, insubmissió, boicots comercials, etc. A més, suposa la cerca de coherència entre l'estil de vida i la pau que es pretén promoure (decisiones basades en valors d'equitat, respecte, dignitat, cooperació, sostenibilitat...).

Cultura de pau

Són tots els sabers (nocions, habilitats, valors...) presents en la societat que permeten avançar en la construcció de la pau, és a dir, en la convivència saludable i en la generació de sistemes d'organització social que permetin el desenvolupament humà de totes les persones.

En el marc educatiu de les competències, la competència global és la que promou la cultura de la pau per mitjà del treball interdisciplinari. L'alumne amb competència global és sensible, comprensiu, indagador, solidari i conscient de si mateix com a actor d'un món global.

Recerca per la pau

Posa de relleu la dimensió educativa de la recerca en relació amb la cultura de la pau a partir de la constatació que l'ètica de pau i de violència emergeixen durant la recerca, incideixen en la seva orientació i condicionen els resultats. Alhora, la metodologia de recerca és idònia per promoure processos d'educació per la pau i pels drets humans: fonamentant posicions compromeses, desenvolupant el pensament crític i apropant a l'alteritat (reconèixer, acceptar i respectar la diferència).

Educar per la pau en el batxillerat

Dins del sistema educatiu, el batxillerat és una etapa postobligatòria que té com a finalitat capacitar l'alumnat per al desenvolupament de les funcions socials, la incorporació a la vida activa i l'accés a l'educació superior.

Entre els objectius de l'etapa, s'inclou el desenvolupament de capacitats que apunten a una educació per la pau:

- a) Exercir la **ciutadania democràtica** des d'una **perspectiva global** i adquirir una consciència cívica responsable, inspirada en els **valors** de la Constitució espanyola, de l'Estatut d'autonomia de Catalunya i en la **Declaració Universal dels Drets Humans**, que fomenti la **coresponsabilitat** en la construcció d'una **societat justa i equitativa i afavoreixi la sostenibilitat**.
- b) Consolidar una maduresa personal i social que permeti actuar d'una manera responsable i autònoma i desenvolupar l'**esperit crític**. Preveure i **resoldre pacíficament els conflictes** personals, familiars i socials.
- c) Fomentar la **igualtat efectiva de drets i oportunitats** entre homes i dones, analitzar i valorar críticament les desigualtats i impulsar la igualtat real i la no-discriminació de les persones amb discapacitat.
- d) Conèixer i valorar críticament les **realitats del món contemporani**, els seus antecedents històrics i els principals factors de la seva evolució. **Participar de manera solidària en el desenvolupament** i la millora de l'entorn social.
- e) Comprendre els elements i procediments fonamentals de la recerca i dels mètodes científics. Conèixer i **valorar de manera crítica** la contribució de la ciència i la tecnologia en el canvi de les condicions de vida, així com refermar la sensibilitat i el **respecte vers el medi ambient**.
- f) Refermar l'**esperit emprenedor** amb actituds de creativitat, flexibilitat, iniciativa, treball en equip, confiança en un mateix i sentit crític.

Com en etapes anteriors, el currículum s'orienta per competències: unes de generals, que totes les matèries han de contribuir a desenvolupar, i unes d'específiques, pròpies de cada matèria.

El concepte de *competència*¹⁰ emfatitza l'assoliment de l'autonomia de l'alumnat, la seva capacitat de decisió i acció, emprant aquests aprenentatges fora de l'aula.

«(...) la persona competent sap què vol, coneix les seves aptituds, entén la situació en què es troba i actua de la millor manera possible per aconseguir el que es proposa. Per tant, la competència inclou sabers i destreses, però també un grau elevat d'iniciativa personal, responsabilitat, flexibilitat i capacitat crítica.»

Això suposa fonamentalment canvis metodològics:

Convé idear tasques educatives en què l'alumnat pugui aplicar allò que sap, en contextos diferents i en relació amb qüestions diverses, significatives i funcionals.

Alhora, implica treballar l'educació en valors des de cadascuna de les matèries:

10. «S'entén per *competència* la capacitat d'aplicar els coneixements i les habilitats, de manera transversal i interactiva, en contextos i situacions que requereixen la intervenció de coneixements vinculats a diferents sabers, cosa que implica la comprensió, la reflexió i el discerniment tenint en compte la dimensió social de cada situació».

«(...) com que la competència és acció i l'acció es dona sovint en un context social, cal integrar la reflexió moral i l'educació en valors en el treball de qualsevol matèria.»

1. **Competència comunicativa.** Abasta el domini dels recursos lingüístics orals i escrits en situacions acadèmiques i socials; l'expressió de coneixements, però també fets, sentiments i emocions, i les capacitats de diàleg. La competència comunicativa s'estén als llenguatges audiovisuals, els mitjans de comunicació, la comunicació no verbal i l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació.
2. **Competència en la gestió i el tractament de la informació.** Saber cercar informació rellevant per a cada situació o problema, accedir al ventall de fonts en paper i digitals que calgui, avaluar-ne la qualitat i la fiabilitat... Analitzar, contrastar i interpretar aquesta informació aplicant l'epistemologia pròpia de cada matèria, i saber sintetitzar-la i comunicar-la. Inclou també una dimensió ètica en el maneig i ús de la informació: respecte als drets d'autoria, citació de les fonts i ús ètic de la informació obtinguda.
3. **Competència digital.** Capacitat per utilitzar els recursos tecnològics, les eines telemàtiques, els espais no presencials de comunicació... Fa referència també a la capacitat de generar productes culturals per aquest nou espai social.
4. **Competència personal i interpersonal.** Es tracta de les capacitats i destreses que possibiliten l'autoconeixement i la relació amb els altres: autocontrol, assertivitat, creativitat, esperit emprenedor, treball en equip, habilitats dialògiques i de mediació, resolució pacífica de conflictes, acceptació de la diferència i de la diversitat cultural, resolució de problemes... La descripció d'aquesta competència avala la pertinència d'una educació per la pau en aquesta etapa.

«(...) han d'exercir la ciutadania activa, és a dir, actuar amb compromís per millorar l'entorn des de la seva acció individual. aprenem a ser, estar, fer i actuar per viure en comunitats més justes i equitatives.»

5. **Competència en el coneixement i la interacció amb el món.** Coneixements de fets i conceptes, però també bases metodològiques, i valors i actituds, en relació amb el món físic i la interacció entre les persones i la naturalesa, així com la societat i els valors de la ciutadania: comprendre i interaccionar «amb la societat i el món on es viu i es creix, per tal de dirigir reflexivament les accions cap a la seva millora». Entre altres temes, s'al·ludeix al consum responsable, la gestió de la salut individual i col·lectiva, consciència de la incidència de l'activitat humana en el medi... En la descripció d'aquesta competència es fa referència també a la dimensió ètica de la ciència:

«Aquesta competència, derivada del coneixement de totes les disciplines, li permet mostrar un esperit crític en l'observació de la realitat, contrastar la informació de l'àmbit disciplinari amb informacions d'altres contextos, valorar la diferència entre el coneixement científic i altres formes de coneixement, sense oblidar l'aplicació i defensa de valors i criteris ètics associats a la ciència i al desenvolupament tecnològic.»

Respecte a la dimensió cultural, social i cívica, es tracta que l'alumnat «compregui críticament la realitat social que l'envolta, analitzi els problemes socials des d'un punt de vista local i alhora global, tot tenint en compte la multiplicitat de factors explicatius. També li ha de permetre tenir una consciència de la diversitat de perspectives per analitzar la realitat, de la necessitat de dialogar per apreciar els diferents punts de vista i consensuar elements comuns, valorant el treball col·laboratiu com a forma d'enriquiment personal.»

De nou es reforça l'orientació d'aquests sabers envers un determinat model de societat:

«Aquesta competència també comporta la mobilització de recursos ètics, de manera que en els valors de referència s'actui i es defensi el reconeixement de la igualtat de drets i d'oportunitats (en particular, entre homes i dones), es visualitzin les aportacions dels diferents col·lectius, es desenvolupi la conscienciació de la pertinença social i comunitària i s'apliquin els factors de cohesió social

dins la diversitat. Finalment, aquesta competència s'orienta també a la construcció d'un sistema de valors propi, d'acord amb un model de societat plural, democràtica i solidària, al compromís social i ètic, i a la valoració crítica de les diferents manifestacions culturals i artístiques, evitant tota mena d'estereotips i prejudicis.»

6. Competència en recerca

«S'entén per *competència* en recerca la facultat de mobilitzar els coneixements i els recursos adients per aplicar un mètode lògic i raonable per tal de trobar respostes a preguntes o per resoldre problemes rellevants que encara no s'han solucionat en el nivell i en l'àmbit adequat als coneixements, destreses i actituds que es posseeixen.»

Entre d'altres, es vinculen a aquesta competència les capacitats següents:

- elegir amb criteri propi,
- imaginar projectes individuals o col·lectius,
- portar endavant les accions necessàries per desenvolupar les opcions i els plans, amb responsabilitat, rigor i perseverança,
- treballar amb creativitat,
- imaginar i formular-se preguntes,
- ser emprenedor i prendre decisions, i
- actuar, avaluar i autoavaluar-se, i extreure'n conclusions.

Com a competència general, ha d'exercitar-se des de les diferents matèries però, a més, disposa d'una matèria específica per consolidar-se: el treball de recerca.

L'etapa s'organitza en matèries generals i matèries específiques de modalitat. El nostre projecte es refereix al treball de recerca (obligatori per a tot l'alumnat de batxillerat) i dues matèries comunes: Filosofia i Ciutadania, i Història de la Filosofia.

